

2

Inakusatibo datibodunak I

Gure lanean aurrera egin ahala konturatuko da irakurlea, inakusatibo datibodunen artean bi kapitulu bereizi ditugula. Banaketa hori datiboen ezau-garri tematikoetatik dator, hein handi batean, datibo esperimentatzaileak gainerako theta-roletatik bereizi nahi izatetik, hain zuzen. Irakurleak ikusiko duenez, 3. kapitulu osoa predikatu psikologikoen azkerketari eskainiko diogu; 2 kapitulu honetan, aldiz, bestelako datiboak aztertuko ditugu. Kapituluaren bereizketa honek zerikusia du, hein batean, datiboen arteko bereizketa sintaktikoarekin. Itxuraketa sintaktikoak bi eratako datiboak bereiztera garamatza: *goi-datibo* eta *behe-datiboez* ari gara. Azterketa sintaktikotik datozen deitura hauek erabili ditugu inoiz —Fernández & Ortiz de Urbina (2009a)— neurri handi batean, McFadden (2004) ildoari jarraituz, beste egile batzuen ekarpena ahaztu gabe —Pylkkänen (2008)—. Jakina, guk ez daukagu orain azterketa sintaktikoa garatzeko asmorik, Fernández (2007) abiapuntu harturik horretan hasiak garen arren. Goi-datiboen artean, sintaxiaren eta alternantzien aldetik landuenak (nahiz eta ez bakarrak), predikatu psikologikoetako argumentu esperimentatzaileak dira, eta horregatik eskaini diegu kapitulu beregain bat, inakusatiboetako gainerako datiboetatik aparte: 3. kapituluaren aztertuko ditugu goi-datibo esperimentatzaileak. Dena den, hori baino lehenago behe-datiboak zein esperimentatzaileak ez diren goi-datiboak aztertuko ditugu —deitura hauek ez ditugu erabiliko, ez bada, hausnarketa teorikoaren gakoak argitzeko, baina irakurleak gogoan izan ditzake—. Biak bereizteko irizpide sintaktikoak baditugu, baina guztietarik bat bakarra aipatuko dugu irakurleari ulertzen eta gogoratzen erraza izango zaiolakoan. Goi-datiboetan hitz hurrenkera ez-markatua datibo/absolutibo izan ohi da (a); behe-datiboetan, berriz, kontrakoa —absolutibo/datiboa—. Ikusi bestela ondoko adibideak:

- (24) a. Mikeli artea gustatzen zaio
b. Mikel margolariari hurbildu zaio

Goi-datiboen artean, experimentatzaileez gain, jabe-datibo edota interes datiboak daudela dirudi; gainerako guztiak, alegia, hemen testuan sortaz sorta aztertuko ditugun guztiak, behe-datiboak direlakoan gaude. Oinarrizko hitz hurrenkerari buruzko gogoetak egingo ditugu han-hemenka liburuan zehar, datibo mota lexikoak fenomeno sintaktikoekin daukan loturaren erakusgarri.

Itzul gaitezen, bada, gure lanaren ildo nagusira zertzelada hauek eman eta gero. Lehenengo eta behin 2.1, inakusatiboetako datiboen theta-rolen arduratuko gara; hurrengo atalean 2.2, datibo hauen artean beharrezkoak izan daitezkeenak aztertuko ditugu. Azkenik 2.3, aztertutako konfigurazioetan datiboan markatzen den argumentuak har ditzakeen bestelako kasuak zeintzuk diren ikusiko dugu, bai eta zein predikatu motatan sortzen diren alternantzia horiek.

2.1. Inakusatiboetako datiboen theta-rolak

Inakusatiboetako datibo argumentuen rola arakatu ditugu hemen, eta, honen ondorioz, datibo argumentu hauek agertzen diren predikatu motak. Hasieran 2.1.1, gai rola duten datibo argumentuez arduratuko gara; konfigurazio arrunta izan ez arren, interesgarria da, eta inergatibo datibodunetan aurki daitezkeen adibide ugariagorekin lotzen saiatuko gara. Bestelako roletara pasatuko gara gero. Predikatu psikologikotako experimentatzaileak aztertuko ditugu 3. kapituluan, predikatu edota theta-rol mota garrantzitsuenetariko bat izateaz gain, alternantzia gehien biltzen dituzten predikatu mota ere badelako. Baina datibo psikologikoen gain, badaude inakusatiboen artean beste datibo interesgarri batzuk eta horietara hurbilduko gara orain. Jabetza/interes datibodun inakusatiboak —*etxea erre zait*, 2.1.2— aztertuko ditugu lehenik eta datibo helburudun inakusatiboak —*Joni joan zaio*, 2.1.3— ondoren.

2.1.1. Inakusatiboetako datibo gaiak

Ez da askotan erraza predikatu batzuen argumentuen rola zehaztea, batez ere, kasuz kasuko eztabaidan sintaxiaren ikuspuntutik eragina izan dezaketen makro-rolen zerrenda txikia erabiltzen saiatzen bagara. Lerro hauetan inplizitua den bezala, theta-rolen inguruko gogoetak egiteko arrazoi nagusienerikoa bat da pentsatzea predikatu baten argumentuak, gramatika funtzioak eta kasu morfologikoak lerratze alderdi semantiko garrantzitsuenetariko bat dela. Noski, predikatuen bestelako gako semantikoek ere zeregina izaten dute sarri askotan lerratze hori zehazterakoan, aspektu motak esate baterako. Baina zeregin tematikoa besteak baino garrantzitsuagoa delakoan gaude; hortik ikerketa honetan zehar eman diogun arreta berezia. Hala ere, berriro diogun: theta-rolen baliatzen bagara ere, ez dugu euren ikerketa semantiko formalik egiten, eta gehienetan identifikazio inpresionistak egin behar izan

ditugu. Datibo gaiak honen adibide dira. Intuitiboki, predikatu inergatibo eta iragankorretara joz gero, badirudi semantikoki gai den ohiko osagarri zuzen bat, espero den absolutiboan markatu beharrean, datiboan markatzen dela. Horrela, bada, sortzen zaizkigu datibo gaiak konfigurazio iragankorretan. Inakusatiboen kasuan ez dugu horrelako adibiderik aurkitzea espero, gai argumentua, printzipioz behintzat, subjektua delako, ez osagarria. Dena den, beti bezala, badira egin beharreko iruzkinak, honi dagokionez ere. Har dezagun oso erabileren mugatua duen *jarki* predikatua, hitz jaso gaur egun. Sarasolaren (2008/09) hiztegiaren arabera, inakusatiboki erabiltzen da datibo batez lagundurik. Gaur egun, EPG datutegian agertzen denaren arabera, horrela erabiltzen da, “resistirse a” edo “sobreponerse a” adieran. Ondoko adibidean bi konfigurazioak topa daitezke perpaus berean —datiboduna eta datiboga-bea—. Jatorrizko testua eta euskal itzulpena dakartzagu jarraian:

- (25) pentsamendu txar hura bera datorkidanean, eta ni jarkitzen natzaio, eta behin eta berriro itzultzen zait, eta ni beti jarkitzen naiz (“quando me viene aquel mismo mal pensamiento, y yo le resisto, y tórname a venir otra y otra vez, y yo siempre resisto”) (*Gogojardunak*, Inazio Loiolakoa / P. Altuna, 53)

Rolen aldetik, datibo argumentu horri gai irizteko arrazoiak daude, beharbada subjektua bera egiletzat har daitekeelako.⁷ Uste hau okerra ez balitz, beraz, datibo gai bat izango genuke hemen. Egia esan, egile/gai argumentuei gehiagotan dagokie konfigurazio iragankorra edo inergatiboa. *Erresistitu* hitzak (OEH VII: 186), adibidez, konfigurazio inergatiboa erakusten du, besteak beste Leizarragaren adibideetan; *jarki* bezalaxe, osagarria dagoenean datiboaren bidez markatzen da. Bi erabilerak biltzen dituzte ondoko adibideek:⁸

- (26) a. Halako potestateari resistitzen draukanak Iainkoaren ordenazari resistitzen drauka; eta resistitzen dutenek bere buruen gainera damnazione erekarriren dute (Lç Rom 13, 2)
- b. Eta hala nola Ianesek eta Ianbresek resistitu baitraukate Moisesi: halaber hauk ere egiari resistitzen diraukoe (Lç S. Paul Timoth. Big. Epistola, III, 8)

Gaztelaniaren “resistir” adiera hori adierazteko beste predikatuetan, subjektu ergatiboak aurkitzen ditugu —Elhuyarren (1996) hiztegian, adibidez, *eutsi*, *kontra/aurka/buru egin*, *iraun*, *jasan* jasotzen dira “resistir” sarrera

⁷ Ez adibide guztietan, haatik: [Durex Extra Seguru preserbatiboak] 75 *Newtoneko trakzioa* *baizik* erresistitu ez zuenez (*Consumer*, 2007/05/01).

⁸ Nahiz eta adibide bakanetan benetan iragankorra izan:

- (i) Ez da posible inork aren majestadeari ezer eragozte eta ezer resistitzea (OA 22)

itzultzeko—. Elhuyarrek *resistir*pean dakarren adibideetako bat (*ezin izan nion barreari eutsi* “no me pude resistir las ganas de reír”) adierazgarria da horretan, predikatu inergatibo datibodun modura erabiltzen baita. Bestalde, gaztelaniaz behintzat *resistir/resistirse* bikotea existitzen da, eta ez da harritzekoa, beraz, haien ordeko konfigurazio inergatibo zein inakusatiboa aurkitzea gaurko euskal testuetan:⁹

- (27) a. Castro gabe, Kubak erresistituko du? (*Berria* 2004-05-12)
b. horixe baita literatura onaren ezaugarri nagusia, erresistitu egiten dela (*Berria* 2004-2-8)

Ñabardurak daude bien artean, inergatiboan “iraun, bere hartan mantendu” adiera sumatzen baitugu; inakusatiboan, aldiz, “onartu nahi ez izatea, errebelatu” adieren antzeko kutsua sumatzen dugu, eta litekeena da, beharbada, *jarki* delako horrek ere inakusatibo aldera bultzatzen duen eduki semantikoa izatea. Mounolek (2010) eta Aldaik (2009) diotenez, mendebaldeko euskalkietan bereziki predikatu askoren berezko datibodun konfigurazio inakusatiboa (abs/dat), inergatibo (erg/dat) zein iragankor (erg/abs) bilakatu da aldaketa diakronikoaren bitartez. Konfigurazio hauetan, subjektua ergatiboz markatzen denez, beharbada markapen sistema aktibo batera igaro dira hizkera hauek. Beraz, beheago konfigurazio iragankor hauetan bereziki aztertuko ditugun predikatu batzuk, antzinako euskaran konfigurazio inakusatibo datibodunetan atontzen ziren, gaia datiboz markatuz: *eutsi* bera, *oratu*, *jarraiki*, *aditu*,¹⁰ *lagundu* edota *etxeki*.¹¹ Geroago ikusiko dugunez, litekeena

---

⁹ Web-guneetan, monitorizatu gabeko erabileretan, gaitzat hartzen dugun bigarren argumentua era askotara ager daiteke, absolutiboan (i), adlatiboan (ii) eta datiboan (iii,iv), azken aurrekoa komunztadurarik gabea:

- (i) Gaztelako armadaren erasoak erresistitu zituzten
- (ii) Batez ere ongi daudenak erresistituko dira aldakatarra
- (iii) Eta galera horri erresistitu egingo dira
- (iv) Ez daukagu beste erremediorik ghettoa okupatu eta ghettoari *erresistitu* baino

¹⁰ OEhk *adi* predikatuaren sarreran dioenez, “atender, prestar atención (escuchando o mirando)” adieran: *Jauna, adi zakioz begi errukitsuaz bekatari andi oni* (Añ *EL* 150); bai eta “entender, saber” adierarekin: *Haraz geroz, esku onetan ziren, Iñaziori aditzen baitzaitzaion gizonetan* (Laph 231). Beste aldetik, ikusmena edo entzumena adierazten duenean iragankorra da.

¹¹ Apur bat ezberdina da, batzuetan hauekin batera aipatzen den *eskatu* aditza, honen datibo argumentua helburua baita. Antzinako euskaran, azpimarratzekoak dira predikatu honetako argumentuek —eskatzten duenak (egilea) eta eskatzten denak (gaia)— erakusten dituzten kasuak. OEhk *eskatu*pean diodenaren arabera, gaia absolutiboan edo genitiboan ere ager daiteke. Baina gaia absolutiboan agertzen denean komunztadurak ez du gai absolutibo hori islatzen, eskatzten duenari dagokion absolutibo argumentua baizik:

- (i) *ure probetxutako ezten gauzarik lainkoari eskatu behar gaitzaitza?* (Lç *Ins* E 4r)
- (ii) *eskatzten gaitzkitzu biziaren dohaña* (EZ *Man* II 150)

Azken honetan *dohaña* komunztaduran markatu gabe gelditzen da.

da hauetako batzuetan helburu antzeko datiboak izatea, atal honen hasieran esan dugun bezala, askotan ez baita erraza sailkapen tematiko erraztu honetan dauden ñabardura guztiak behar bezala jasotzea. Edozelan ere, predikatu talde txiki eta aldakorra da datibo gaia dutenena, beharbada gorago aipatutako konfigurazio tematiko bereziarengatik-edo.

Itzuliko gara beherako, 2.3.4 atalean, aztergaitzat hartuko ditugun datibo hauetara, hemen fenomenoaren gainbegirada bat bakarrik eman ondoren.

2.1.2. *Inakusatiboetako jabe/interes datiboak*

Konfigurazio inakusatiboetan sarrien aurkitzen diren datibo sintagmak jabetza/interes motakoak dira, eta eurekin jarraitzen dugu gure ibilbidean. Gure ikuspegitik, lehenago esan dugun bezala, datibo hauek proposizio bati gaineratutako argumentuak dira. Nahiz eta ekintza edo egoeraren berezko argumentuak ez izan, proposizioak adierazten duenarekin ‘lotu’ egiten dira, adierazita-koak eurentzat garrantzia duelako (euren interesekoa delako). Honen azpi-kasu batean, garrantzia gertaeraren argumentu batekiko ‘jabetza’ harremanean sortzen da. Halako datiboak oso ugariak izaten dira, edozein predikatuk adierazten duen egoera zein gertaerari gaineratu baitakioke halako argumentu bat.

Inakusatibo mota ohikoenetarikoen baten adibideak eman ditzagun orain jabe/interes datiboak irudikatuzko. Hasi gaitezen inakusatibo inkoatiboekin. *Atea zabaldu da* gertaerak niretzat garrantzia duela nabarmendu daiteke (*atea zabaldu zait*) denetarikoz arrazoi pragmatikoengatik: zabaldu nahi eta ezin nuen atea bat-batean zabaldu delako; zabaldu nahi ez nuena zabaldu delako, eta honelako nahi beste egoera. Ate hori nirea izan liteke (jabetza datiboa), baina ez du zertan izan behar: justu aurretik pasatu zaidan auto batena izan liteke, baita komuna publiko batekoa ere. Halaber, *argia piztu zait* perpausa aproposa izan daiteke argia pizteak nirekin zerikusia izan dezaketen hamaika kasu pragmatikotan: neure adimenaz mintzatzeaz gain, taberna baten komunean sartutakoan gertatu zaidan zerbait ere izan liteke, beste kasu batzuen artean. *Uda amaitu da* perpausean gurekin zerikusirik ez duen argumentu bat ere ez dago, baina gertaera inporta bazaigu, edozein arrazoiarengatik, *guri* argumentu datiboa gaineratu dakioke (*uda amaitu zaigu*).

Jabetza oso zentzu zabalean ulertzen dugu, barruan jabetza ezinbesterenduzkoa ez ezik berezko erlazio batean sortzen diren harremanak ere sartzen ditugula. Esate baterako, arrunta da parte/osotasun erlazioa jabetza erlazioaren gainean eraikitzea, osagai bat osotasunaren parte baita. Mota honetako erlazioak izen bizidun zein bizigabeetan topa ditzakegu, eta ondorioz, normalean jabetza (eta zer esanik ez, interesa) izen bizidunetzat predikatzen bada ere, erlazio hauek izen bizigabeei ere aplikatu dakizkieke. Esate baterako, ingelesez genitibo saxoia (‘s) errazen bizidunetzat gaineratzen zaien arren, bizigabe baten parteari ere ezar dakioke (*the table’s leg*). Euskaraz, datibo kasua izen bizidunetzat gaineratzen zaie nagusiki, baina ez dago eragozpenik *mahaiari estal-*

kia apurtu zaio edo *enberrari ezpalak erori zaizkio* esateko. Bestelako ‘interes’ erlazioetan, baina, pertsonifikazio kutsua hartzen dute datibo argumentu bizigabeek:

- (28) a. Euskal errietan mugimendua nagusitzen zaio kontzentrazioari; ekintza, hausnarketari (*Mentura dugun artean*, A. Lertxundi, 81)
- b. iluna nagusitzen zaio argiari (*Naturaren mintzoa*, P. Zabala, 428)

Nagusitu predikatuak berez erlaziozko edukia dauka (zerbaiten edo norbaiten gainean nagusitu behar baikara), eta harreman ezinbesterenduzkoaren antzekoa den horretan, gaineratzen den bigarren argumentuari datibo kasua ezar dakioke. Antzekoa da, alde honetatik, *jarraitu* iragangaitzaren erabilera bat, denboran hurrenkera erlazio bat adierazten duena:

- (29) a. Umeen hasierako frustrazioari poza jarraitu zaio (*Konpainia noblean*, A. Lertxundi, 81)
- b. Euriari eguzkia jarraitu zitzaion (*Soinujolearen semea*, B. Atxaga, 125)

Mendebaldeko adibideak hartu ditugu, 4.2.5 atalean erakutsiko dugunez, predikatu honekin konfigurazio iragankorrak arruntagoak baitira eremu honetan. Beharbada, erlaziozko adiera honetan egilerik ez egoteak inakusatibitatearen alde jotzen duela pentsa genezake.¹² Antzeko edukia, eta konfigurazio datiboduna, erakusten du *egon* predikatuak “corresponder” adieran, eta OEHK goian aipaturiko *jarki* predikatuak “corresponder, caber a uno en suerte” adiera ere biltzen du.

Liburu honetan zehar erakutsiko dugunez, predikatuen konfigurazioak adierekin batera aldatzen dira, ‘adiera’ bakoitzaren esanahi osagaiek argumentuen lerratzea aldarazten dute-eta. Honek esan nahi du predikatu askoren adiera batzuek orain mintzagai ditugun ‘berezko erlazioak’ adieraz ditzaketela, eta beraz, jabetzaren antzera, datibo kasuaz marka daitekezkeela. Adibidez, har dezagun *gailendu* aditza. OEHK (VIII: 124) hiru aditz sarrera ematen dizkio. Lehenengo adierapean “Aventajar, vencer, sobrepasar; sobresalir, destacar, descollar. (Con aux. trans. e intrans.)” dio. Sarrera bakarra izan arren, azpi-adiera asko suma daitezke hemen, eta ez da harritzekoa konfigurazioak ere askotarikoak izatea. Hauetako batzuk erlazio hutsak dira, gai subjektua

---

¹² Litekeena da, hala ere, adiera honetan ere konfigurazio iragankorra erabiltzea: Sarasolaren (2007: 607) hiztegian *Zerrendan jarraitzen dionak* adibidea agertzen da. *3000 Hiztegiak* gaztelaniaren *sucedet* aditzaren sarreran *ondozkatu* hitz berria dakar, *X-k Y ondozkatu zuen* konfigurazio iragankor datibogabea erakusten duena. Baina EPG corpusak biltzen dituen bi adibideetatik batek ez du iragankortasunaren seinalerik erakusten, eta bestea —*Perpausak ondozkutzen dira*, (*Trapuan Pupua*, P. Perurena, 312)— elkarkari inakusatibo antzeko zerbait bezala interpreta liteke. Edozein modutan ere, datibogabea da.

duinak, eta Dowtyren (1979) aspektuaren araberako sailkapenean, egoerak dira. Beste batzuk, baina, erdiespenak dira (Dowtyren *achievements*). Esanahi osagai hauen arabera, subjektua absolutiboa ala ergatiboa izan daiteke. Ondoko adibidean subjektuak egile kutsua hartzen du, eta gaia osagarri iragankor bezala agertzen zaigu:

- (30) Guziak gallentzen dituzula (Lar *STomas* 2)

Beste konfigurazio iragangaitzetan, *gailenduk* erabilera inkoatiboa du —OEHko 2. eta 3. adierak “envalentonarse, engreirse” eta “proliferar”, hurrenez hurren, egoera aldaketak dira, esate batera, azken adierako *Ziza-larreak os-tilika antza / euntzetan dira gailendu* (Or *Eus* 220s)—. Dena den, lehengo adibide iragankorra ez da konfigurazio inakusatibo honen bikote arazlea: *guziak* gaiak, beraz, ez du araziaren kutsurik. Bestalde, guri orain dagokigun aldetik interesgarriagoa dena, egoera adiera gorago aipatu ditugun ‘berezko erlazioen’ antzekoa da, hau da, beste *edonor/edozer baino* gorago egotea. Eta erlaziozko zentzu honetan, erlazioaren bigarren elementua datibo kasuaz marka daiteke. Ondoko (a) adibidean erlazioaren osagai bat besterik ez dugu aipatzen, baina (b)-n erlaziozko datibo argumentu horren adibide bat izango genuke:

- (31) a. Mendi gurenak [...] danen artean gallentzen diran lez, Zumarraga goragarria, gauza gustietan gallentzen zan (GMant *LEItz* 69)
 b. Oraintxe herri txiki eta erdipurdikoetan bakarrik gailentzen zaio ardoa zerbezari (*Urregilearen orduak*, P. Aristi, 155)

Noski, aldaketa adierazten duen erabilera inkoatiboan, gailentzea noren gainean gertatu den zehaztu daiteke, eta hori ere datibo kasuaz markatuko da. Esate baterako, Corsintaxek emandako datuen arabera, konfigurazio datibodunen artean, 2 dira iragankorrak eta 183 inakusatiboak, eta hauen artean datibodun gehienak inkoatiboak dira:

- (32) a. senideenganako maitasuna gailendu zaio Trabukorenganako gorrotoari (*Mentura dugun artean*, A. Lertxundi, 18)
 b. Virginiaren mintzoa amañiren otoitzari gailendu zitzaion (*Soinujo-learen semea*, B. Atxaga, 444)

Datiboak ez du hemen zertan biziduna izan behar, ikusten denez. OEHK (VIII: 124) aipatzen duenez, Larramendiren hiztegian aukera bi jasotzen dira *adelantósele* itzultzeko, “gallendu du, gallendu zaio”, lerro hauetan aztertutako bidetik uler daitekeen alternantzia. Beherago, 6. kapituluan, erlaziozko beste datibo argumentu batzuek arduratuko gara berriro, aditzak ez diren bestelako kategoriei lotzen zaizkien datibo argumentuez hain zuzen —*hari leial izan* adibidez—.

Adiera berezien eta kasuan kasuko adibideetatik aparte, ‘interes’ eta ‘jabetza’ erlazio orokor berberaren forma berezi bi dira. Semantikoki, gertaera bat argumentu batekin lotuta badago, erlazio hau interesa izan daiteke, jabetza arrunta (edo besterengarria), jabetza ezinbesterenduzkoa, etab. Interes datiboek bizidunak izateko joera dute, interes subjektiboak gizon eta emakumeez predikatzen direlako batez ere. *Komeni* predikatua-ren datibo gehienak bizidunak dira, baina bizigabea izatea ez da inola ere ezinezkoa:

- (33) testu bati, ona izan dadin, gutxieneko ezaugarri hauek edukitzea komeni zaio (*Filosofiako Gida*, Askoren artean, 364)

Jabetza datiboak ere bizidunak izaten dira, baina, lehenago erlaziozko datiboetan ikusi dugun bezala, ez nahitaez. Interesa eta jabetzaren arteko ezberdintasuna munduaren ezagutzaren gainean eraiki dezakegu, baina nekezago aurkituko dugu bien artean ezberdintasun linguistikorik. *Falta zaio* predikatua-ren datiboa interesezkatat har dezakegu *Mikeli zure ekarpena falta zaio* adibidean eta jabetza ezinbesterenduzkotzat *mahaiari gainaldea falta zaio* adibidean. Eta hala diogu, badakigulako *zure ekarpena* Mikelen jabetza edo partea ez dela, eta mahaiek gainaldea dutela. Baina *Mikeli gainaldea falta zaio* edo *Mahaiari zure ekarpena falta zaio* ere esan genezake, lehenengo kasuan jabetza erlazio bat eraikiz eta bigarrenean nolabait mahaiarentzat garrantzitsua den ‘interes’ erlazioa eraikiz (mahaia, beharbada, bi arotzen lana da, eta bigarrenak ez du bere lana amaitu). Askotan, egoera pragmatikoak sailkapen simple samar honen barruan nekez egokitzen direnez, zaila gerta daiteke zer nolako datibo argumentua dugun erabakitzea. Dena den, esan dugun bezala, arazo pragmatikoa da hau, ez linguistikoa: hizkuntzaren aldetik berdintsu jotzen dute biek: hitz hurrenkera ez-markatu bera da bietan — datiboa/absolutiboa — eta dirudienez, ipar-ekialdeko euskalkietan biek dute datibo komunztadura zaintzeko joera sendoa, ondoren aztertuko ditugun datibo helburuek ez bezala.

2.1.3. *Inakusatiboetako datibo helburuak*

Mugimendua adierazten duten inakusatiboak datibo helburuekin ager daitezke. Mota honetakoak dira *joan*, *etorri*, *hurbildu*, *hurreratu*, *heldu*, *iritsi*, *itzuli* bezalako predikatuak. Mugimenduaren helburua biziduna denean, datiboaz marka daiteke. Datiboaren eta mugimenduaren helburuaren arteko loturaz jabetzeko, gogoan izan inguruko hizkuntzetan biak markatzen direla modu berean (*a Bilbao/a Pedro* gaztelaniaz, *à Paris/à Marie* frantsesez, *to London/to Peter* ingelesez, etab.). Euskaraz, baina, datiboak badu forma berezi bat, mugimenduaren helburu bizidunek predikatu hauekin hartzen dutena. Helburu hori hiztunaren aldean (*etorri*) ala hiztunarengandik aparte

(joan) egon daiteke, baina batean nahiz bestean datiboaz adieraz daiteke: *Mikeli joan/etorri zaio* perpausetan, Mikel da helburua, Mikel bera nolabait hiztunaren aldean egon (*etorri zaio*) zein ez (*joan zaio*). *Heldu, hurbildu* edota *iritsi* predikatuek, bestalde, ez dute hiztunarekiko leku harremanik adierazten. Nolanahi ere, datibo helburuak dituzte ondoko adibideek:

- (34) a. memorandum bat iristen zaio errektoreordearen bulegotik (*Lotsaizuna*, J.M. Coetzee / O. Arana, 52)
- b. Horietariko bat pianojoleari hurbildu zaio, ehun dolarreko diru papera eskuan (*Hollywood eta biok*, J. Cillero, 84)

Bestelako predikatuetan bezala, arrunta da helburuez gain, jabetza/interes datiboak topatzea, eta batzuetan zaila da erabakitzen zein motatakoak diren. Hala, *itzuli* bezalako predikatu baten datiboa helburua da (a,b)-n baina litekeena da (c)-n interesekoa izatea, jabetzakoa (d)-n eta beharbada, guztien osagaiak dituen rola (e)-n:

- (35) a. Langileei lapurtzen dien plusbalioaren zati bat herriari itzultzen zaio horrela (*Errautsen distira*, X. Mendiguren, 69)
- b. Sophie-ri itzultzen zaio, nahiko bortizki (*Anbroxio*, E. Bidegain, 147)
- c. Gaizkia egiten duenari bere kontra itzultzen zaio (*Elizen arteko Biblia*, Askoren artean, Si 27, 27)
- d. Baina irria itzuli zaio ezpainetara (*Anbroxio*, Eneko Bidegain, 27)
- e. gero alaitasuna itzultzen zaio berriro (*Elizen arteko Biblia*, Askoren artean, Si 1, 23)

Noski, (a)-k berak ere badu jabetza kutsua, itzultzen dena ‘herriarena’ den heinean, baina zentzu hertsu batean, *plusbalioaren zati bat* ez da *herri* osagaiaren jabetza. Helburu arruntagoa da (b)-ko datiboa, baina (c)-n, aldiz, *norberaren kontra itzuli* esaeraren helburu metaforikoa *X-ren kontra* sintagmak adierazten du, eta datiboak kutsu *malefaktiboa* edo *kaltedun* kutsua daukala esan liteke. Azkenik, jabetza arrunta dugu (d)-koa, baina ez guztiz (e)-koa, alaitasuna norberaren ezaugarri ezinbesterenduzkoa ez bada, behintzat.

Analisi arazoak sortzen dira aditz talde berezietan. Esate baterako, euskaraz adlatiboaren gaineko aditz eratorri asko eraiki daitezke (*urrutiratu*, *etxeratu*, *gureganatu*, *alboratu*, *gerturatu*, *inguratu*,¹³ *hurreratu* etab.), eta mugimenduzko predikatuak izanik, datibo helburuak hartzen ote dituzten galde genezake. Printzipioz, helburua aditzak berak markatzen duenez —adibidez, *etxera-tu*— ez dugu helburudun adibide asko agertzea espero, baina esan du-

¹³ Baldin eta *inguratu* *ingururaturen haplologia bada.

gun bezala, analisi arazoak sortzen dira askotan, datiboaren izaera arakutzen hasita. Honelako adibide sorta dakargu jarraian:

- (36) a. zutitu eta gureganatu zitzaigun, kopa eta guzti (*Rock'n'roll*, A. Epaltza, 296)
- b. Txirrindua gidoinaren erditik heldu, eta alboratu egin natzaio (*Labartzari agur*, Txillardegi, 107)
- c. Vezin kapitaina itxura goibelez alboratzen zaigu guztioi (*Gerrako pilotu*, A. Saint-Exupéry / J. Zabaleta, 36)
- d. Egiatzko zigorra gerturatzan ari zaio (*Axenario*, J. Renard / I. Otegi)
- e. denbora hartan, ezin alegerago etxeratu zitzaigun (*Lur bat baratago*, J.M. Irigoien, 151)
- f. Etxeratu zaigun mutil hori ez ote den gazteegia etxe honetarako (*SPrako tranbia*, U. Elorriaga, 36)
- g. Bizikletaz etxeratu zitzaion postaria Miranderi (*Hollywood eta biok*, J. Cillero, 196)
- h. irribarre maltzur bat aurpegiratu zitzaion Josebari (*Soinujolearen semea*, B. Atxaga, 361)

Lehenengo adibidean (a), badirudi argi eta garbi datibo helburu arrunta daukagula, baina besteetan, jabetza datiboa daukagula esan genezake, dela jabetza besterengarria (aditz erroa *etxera* denean) dela ezinbesterenduzkoa (datiboak zerbait norbaiten *albora* —(c)— eta *aurpegira* —(h)— mugitzen dela adieraz baitezake). Alderdi semantikoarekin batera, ezberdintasun sintaktikoak bilatu beharko genituzke irizpide sendoagoak izateko. Ez da hau beti lan erraza izaten, baina benetan absolutibo eta datiboaren arteko hurrenkera datibo motaren arabera aldatzen bada —ikus 2. kapitulu honetako lehenengo paragrafoak—, irizpide bezala erabil genezake. Guk gure aldetik, *Mikel guri gureganatu zitzaigun* neutralagotzat jotzen dugu *Guri Mikel gureganatu zitzaigun* baino; bestalde ez-markatuagoak dirudite *Miranderi postaria etxeratu zitzaion* eta *Josebari irribarrea aurpegiratu zitzaion* perpausek, kontrako hurrenkeran dituzten aldaerek baino.

Norberaren intuizioetan oinarritzeak dituen arriskuak ezagututa, eta azterketa sakonagorik gabe, behin-behineko ondorioak baino ez dira hemen atera ditzakegunak. Baina oso oker ez bagabiltza, behintzat, ez litzateke horren arraroa izango datibo argumentuen rol banaketa hau aurkitzea. Datibo helburua erakusten duen adibidean giza helburua adierazten du *gureganatu* predikatuak; *etxeratu*, aldiz, leku helburua da. Datiboen eta izaki bizidunen arteko lotura ikusita, ulergarria izango litzateke aurkitutako datibo moten banaketa, errazagoa baita lehenengoari giza helburu argumentu bat gaineratzea. Izaki bizidun baten aurpegia, ahoa (*aurpegiratu*, *ahoratu*) eta albo (*alboratu*) ez dira berez

izakiak, eta euren erlaziozko izaerak edo gorputz atala adierazteak jabetza/interes datiboaren alde jokatuko lukete.¹⁴ *Gogoratu, bururatu*, bestalde, predikatu psikologikoak dira eta beherago, 3. kapituluan, aztertuko ditugu.

Hedapen metaforikoen ildotik abiatuak uler daitezke datibo helburuen beste agerpenak. Esate baterako, geroago 5.2.1, konfigurazio iragankorretako datiboaz ari garenean, adierazpen predikatuetan transferentzia edo iragaitea gertaera balitz bezala ulertzen dela adieraziko dugu, mezu bat egile batetik helburu batera iragaten baita. Ez da ohikoa adierazpen predikatu bat inakusatioa izatea, baina horrelakoa denean, subjektuaren kasua aldatzen bada ere, helburuak datiboa atxikitzen du. Hau da, noski, *mintzatu* bezalako aditz baten kasua, baina ez bakarria. Oso zaharra ez dirudien erabilera batean, *zuzenduk*, gaztelaniaren *dirigirse a* kasuan bezala, datibodun adierazpen interpretazioa hartzen duela dirudi. Ondoren, bi adibide kontrajarriko ditugu. Lehenengoan adierazpen zentzua dugu, bigarrenean mugimendu arrunta:

- (37) a. “Esaidak egia, David” —zuzendu zitzaidan besoa bizkar gainetik pasatuz—. (*Soinujolearen semea*, B. Atxaga, 72)
- b. Orduan amonari zuzendu zaio, erakutsi nahi diola zer idatzi duen (*Mundu txikia*, A. Barandiaran, 55)

Giza helburuak ditugu hauek, ohi bezala. OEhk (XVI: 1073) biltzen dituen adieren artean, badago oso antzekoa den erabilera zahar bat, “*dirigirse; volverse, dirigirse (hacia una persona, hablando)*” bezala itzulia:

- (38) Gero, zuzendurik Ama birjiniagana, esan neutsan (JMMg *BasEsc* 241)

Baina ohar bedi helburua biziduna izan arren adlatiboan agertzen dela, *zuzendu* predikatuak mugimenduaren zentzu inkoatiboa gordetzen duelako -edo. Bestalde *atxeki, lotu* predikatuaz ari garenean 2.3.2, argumentu bizi-gabe batzuk datibo kasuaz marka daitezkeela erakutsiko dugu, nolabaiteko helburuak balira bezala. Beharbada horrekin lotu genitzake ondoko *nahastu* predikatuaren bi adibideok (a,b) —bigarrena, itxuraz, inpersonala dena—, *lotu* predikatuaren azken adibidearen antzekoa (c):

- (39) a. Sagardotegiko mingotsari bero usaina nahastu zaio (*Sakabi, soinu txikiaren handitasuna*, I. Aranbarri, 7)
- b. Karea hila dagoenean, orduan morteroari nahastuko zaio (*Arkitekturaz bamar liburuak*, Vitruvio / S. Iruretagoiena 1050)
- c. Dabilen urari ez zaio horren erraz izenik lotzen (*Gaur ere ez du hiltzeko eguraldirik egingo*, I. Segurola, 215)

---

¹⁴ *Hurbildu, hurreratu* bezalako predikatuetakako erroak ere erlaziozkotzat hartzen diren aztertu beharko litzateke. Hitz hurrenkeraren aldetik badirudi ezetz.

Hemen, *atxekirekin* bezala, ez da bakarrik bi osagai nahasten direla (*usainarekin, morteroarekin* soziatiboak erabiliz gero, lortuko genituzkeen interpretazioetan bezala): horrezaz gain bata besteari gaineratzen zaio, norabide bateko mugimendua balitz bezala. Azpimarratzekoa da leku helburua izanagatik ere, datiboan markatzen dela. Horrek erakusten du datiboak ez duela nahitaezko lotura bizidunekin.

2.2. Beharrezko datiboen aztarnak adizki inakusatibo trinkoetan

Inakusatiboetako datiboak erabiltzen dituzten konfigurazioekin eta euren artean sortzen diren alternantziekin hasi baino lehenago, gure ustez, berebiziko garrantzia du jakiteak zein diren beharrezko datiboak inakusatibo datiboduntan. Gramatikaren ikuspuntutik, beharrezkoak diren argumentuak osagarriak izaten dira, predikatuarekin oso erlazio estu batean sartzen dira-eta. Atal honetako galdera da, beraz, ea badagoen datibo osagairirik hartu behar duen predikatu inakusatiborik.

Paradigma trinkoa duten aditzek abiapuntu ona eskaintzen digute datibo argumentua beharrezkoa den ala ez den erabakitzeko: printzipioz forma perifrastikoak baino ez dituzten aditzen konfigurazioa aldatzea erraza da, aditz laguntzaileek konfigurazio guztietarako beharrezkoak diren formak eskura jartzen dizkigutelako. Alabaina, aditz trinko baten paradigma aldatzea ez da bat ere erraza, bere emankortasuna neurri handi batean ahiturik baitago. Beraz, dena delako aditzerako, forma datiboduna bakarrik existitzen bada, datiboa derrigorrezkoa dela edo inoiz izan dela pentsa daiteke, eta guk, behintzat, beharrezko datiboen ebidentziatzat joko dugu. Dena den, forma trinkoen erabilera gutxituz eta hizkuntza aldatuz joan den heinean, formen berranalisiak ez dira gutxi izan, batez ere aditz hauek, forma trinkoaz gain, perifrastikoa ere eduki badaukatelako, eta esan dugun bezala, aldaketa forma perifrastiko hauetatik has daitekeelako.

Abiatu gaitezen *jarraiki, jario* eta *atxiki* predikatuetatik, de Rijk zenak (2008: 346) beharrezko datibo osagarrien adibidetzat hartzen zituenetatik. *Zerbaiti darraio, dario* eta *datxekio* bezalako forma trinkoak ditugu predikatu horiekin, gaur egun erabilera jaso bati badagozkio ere:

- (40) a. Inurriari arraio (*RS* 183)
- b. Baionako hirian hitz on zariola / begirik idorrenei nigar zaritela (*Hb Esk* 106)
- c. Ohontziari datxikola gezurra, gezurrari ohointza (*HU Zez* 155)
- d. Haatik, usteari ustegabea darraio noizbait (*Lur bat baratago*, J.M. Irigoien, 122)
- e. Haren irriari barrea dario (*Urregilearen orduak*, P. Aristi, 154)
- f. sinesmenari baino gehiago maitasunari datxekio fede mota hori (*De re publica edo politikaz*, P. Xarriton, 174)

Jarraiki, geroago 4.2.5, absolutibo/datibo alternantzia osoa duten aditzen artean ikusiko dugu xehetasun handiagoz, eta orain aditzari buruzko zertzelada nagusiak baino ez ditugu aipatuko. Horrezaz gain, datibodun konfigurazio inakusatiboa zein inergatiboa, biak dituen aditza da, eta gaur egun, konfigurazio inakusatiboa batez ere Iparraldeko hizkeretan aurkitzen dugu, nahiz eta historikoki mendebaldeko lehen testigantzetan ere inakusatiboa zen nagusi.

Bi adieratan erabiltzen da *jarraiki*. Batean datibo helburua da *jarraikik* erakusten duena; bestean aspektu/ekintza datiboa dugu, ekintza aurrera doala edo ekintzaren progresioa adierazten duena, ondoko adibidean bezala:

- (41) Idoloak adoratzeari zerraizkion (Lard 60)

Adibidearen iturburua ipartarra izan ez arren, Iparraldeko hizkeretan ere sarri askotan aurkitzen diren bestelako aspektu/ekintza datiboetatik hurbil dago hau —*lanari lotu, ari* etabar—. Hauetan bezala, aspektu adiera predikatuarena da eta ekintza bera datiboan agertzen zaigu. Fernández eta Landak (2009) antzeko adibideak jaso dituzte euren lanean, lapurtar idazleenak biak:

- (42) a. Zarraizko othoitzari, zarrizkote obra onei (He *Gudu* 125)
b. Edateko ohitzari darraiona luzesko / haren esklabo dagola (Gy 103)

Morfologikoki, *jarraiki* aditzaren forma denboragabeek¹⁵ —*jarraiki / jarraikitzen / jarraikiko*— badute datibo osagarriko predikatu zahar batzuetan ageri den *-ki-* morfema, diakronikoki *dakarkiot* forman, adibidez, aurre-datibotzat jotzen dugun morfemarekin lotuta dagoena. —*Ki* hori, jakina, ez da erabiltzen mendebaldeko *jarraitu* kidekoaren formetan —*jarraitu / jarraitzen / jarraituko*—. Baina *darraio* forma trinkoan ere, morfema hau ez da azaltzen, —*rrai-* baita *darraio*ren erroa. Hartara, *darraio* formari interpretazio morfologiko iragankor zein iragangaitza egokitzen zaizkionez,¹⁶ ez da harritzekoa konfigurazio iragankorrean ere erabiltzea:

- (43) a. aro guztiz euritsuari, beste urtaro lehor batek darraio (*Naturaren mintzoa*, P. Zabala, 359)
b. Zakurrak atzetik darraio (*Lisboako Setioaren Historia*, J. Saramago / J. Alonso, 91)

Kontuan izan datibo argumentuaren rolaren aldetik, aspektu/ekintza datiboetatik bestelakoetara pasatu garela adibide bi hauetan. Lehenengoan,

---

¹⁵ Forma denboragabeak (*tenseless forms*, ingelesez) diogunean, gaztelaniaren gramatika erabiliagoa den ‘formas no personales’ aurkituko du irakurleak OEHn.

¹⁶ Hirugarren pertsonako komunztadura marka $\emptyset$ denez, erraza da pentsatzea *darraio* formaren eskuinetara halako ergatibo komunztadura dugula, *dio* forman bezalaxe.

2.1.2 atalean aipatutako hurrenkera erlazio estatiko bat dugu, eta nolabaiteko gaia; bigarrena, aldiz, hurbilago dago datibo helburuetatik: egile bat helbide jakin batera mugitzen da. Edonola ere, bietan subjektua ergatiboan agertzea, morfologiaren berranalisi batetik datorrela esan genezake. Seguruenik, hala ere, berranalisi hori indartu duen beste gako bat ere badago: mendebaldeko euskalkietan aditz horrek erabilera iragankorra garatu du. Gainera, gaur egungo Iparraldeko hizkeretara ere hedatu dela dirudi, bertako testuetan ere erabilera perifrastiko iragankorrak topa baititzakegu:

- (44) a. izilka jarraiki zeraukoten (*Janpierre Arbelbide*, X. Arbelbide, 193)
 b. sasoin hastapenetik hasi ildoa jarraikiko dute Baionako Ikastolako buraso eta adixkidek (*Herria*, 2002-11-21, 2)

Hala, mendebaldeko konfigurazio iragankor nagusiaren itxura hartu du hemen *jarraikik*: batean datiboduna da (a) eta bestean datibogabea (b). Lehen esan dugun bezala, ikusiko ditugu konfigurazio hauek aurrerago. Dena den, momentuz kontuan izan *bidea*, *ohitura*, *ildoa* bezalakoetan ohikoa dela konfigurazio datibogabea erabiltzea. Bigarren honetan, *ildoa* absolutibo kasuaz markatu da, eta nolabaiteko lekua adierazten duenez, lekuzko postposizio batez ere ager daiteke hau, datiborik gabeko konfigurazio inergatiboa sortuz:

- (45) a. ildo beretik jarraikiko du hemendik aintzina ere (*Herria*, 2003-07-3, 3)
 b. Haimar Zubeldiaren bide beretik jarraiki du beraz (*Herria*, 2003-09-11, 3)

Baliteke, bestalde, absolutibo/datibo ‘alternantzia’ honek zerikusia izatea argumentuaren theta-rolarekin: (43b) eta (44a)-ko datibo argumentua benetako helburua da, metaforikoagoak diren *bidea*, *ohitura*, *ildoa* ez bezala. Azkenik, oinarrizko konfigurazio inakusatiboan, ipar-ekialdeko hizkeretan datibo komuntadura gal daitekeenez, aditz laguntzailea datibogabea izan daiteke, nahiz eta argumentu datiboa oraindik ere gordetzen den:

- (46) Bide horri jarraiki, jarraikitzen eta jarraikiko direnetan, nola ez gorets ere, oroz gainetik beharbada, euskararen salbatzeari arizan, ari eta ariko direnak ? (*Herria*, 2003-09-18, 1)

Esan bezala, ez da harritzekoa hainbeste aldagai aurkitzea, *bide/ildo* osagarriak dituzten adibide hauek semantikoki bereziki konplexuak dira-eta. Pertsona bati jarraitzen diogunean ez bezala, ez dugu hemen benetako helbururik, baizik eta nolabaiteko ekintza metaforikoa: *bideari* / *bidetik* / *bidean jarraitzea* zerbaitetan jarraitzea da kasu askotan — adibide hauetan guztietan, adibidez—. Eta ‘nolabaiteko’ diogu *bide/ildo/ohitura* izen hauek ez direlako

inolaz ere ‘ekintza’ izen prototipikoak; horretatik, datiboa ez diren gainerako beste aukerak.

Jarrai dezagun orain datibo osagarriak hartu ohi dituzten beste aditzekin. De Rijken arabera (2008: 347), *atxiki* aditzaren osagarria absolutiboa da “to hold on to, to keep” adieran, alegia, konfigurazio iragankor arruntean, eta datiboa, berriz, “to take hold of, to grasp, to be fond of” adieran, konfigurazio inakusatibo datiboduna erakutsiz. De Rijkek dakarren bereizketa baieztatzen du OEHk (III: 247-52).¹⁷

Bigarrena, alegia, konfigurazio iragangaitza da guri orain interesatzen zaiguna, geroago, noski, iragankorrek ere alderatuko duguna. Forma trinkoarekin hasteko, de Rijkek berak dioenez, inakusatibo datiboduna da “to adhere, to be attached to” adierako konfigurazioa:

- (47) a. sinesmenari baino gehiago maitasunari datzekio fede mota hori
(*De re publica edo politikaz*, P. Xarriton, 174)
- b. Inguaruabar horri datzekio beren zentzua (*Euskal Herria krisian*, J. Azurmendi, 47)

Printzipioz ez guke espero datibo osagarririk gabeko forma trinkoak aurkitzea. Hala izanez gero, diakronikoki behintzat, predikatu honek datibo osagarriak halabeharrez hautatzen zituela esan genezake. Eta neurri handi batean, hala dela erakusten digute testigantza klasikoek, behin xehetasunez arakatu ondoren, baina bada salbuespen txikiren bat edo beste han-hemen aurkitutako kasu urrietan:

- (48) a. Presuna batek gomendatzen darot sekretu bat; itxek azu gorderik, diotsa, nik erraten darotzudana, eta nik gauza hura sekretu datxekat eta estalitzat dadukadala (Ch III 45, 4)
- b. Datxikagun beti gora eta zut eta oso gure eskualduntasuna (HU *Zez* 80)
- c. Garbi atxik bihotza eta Jainkoak ontsa gerizaturen zaitu (Leon *Imit* II 2, 1)

Ez dira asko, goian esan dugun bezala. Begiratzea baino ez dago OEHk konfigurazio iragankorrean dakarren adibide sorta luzea, euren urritasunaz konturatzeko. Ez dugu, beraz, pentsatzen, hipotesia baliogabetzen dutenik

---

¹⁷ Hauexek dira, datibo osagarria erakusten duen konfigurazio inakusatiboan, OEHk (III: 247-52) ematen dituen esanahiak: *estar unido* (*junto*, *pegado*); *adherirse*, *aferrarse*, *coger*, *prender*, *dedicarse*; *referirse*, *imputar*. Absolutibo osagarri arrunta duen konfigurazio iragankorrean, aldiz: *mantener*, *guardar*, *retener*, *contener*, *tener*, *considerar*, *ocupar*, *sostener*, *aguantar*, *atrapar*. Eta halaxe dio, gainera: “(En buena parte de los contextos en los que se utiliza, es sinónimo de *eduki*).”

salbuespenok —hau da, *atxikiren* kasuan, datiboak beharrezkoak direlako hipotesia—. Kasu eta komunztaduraren arteko *mismatch* moduko bat erakusten dute (a,b) adibideek, bederen, adizki trinkoaren datibo komunztadura izanagatik ere, absolutiboaz markatzen baita osagarria (*datxekat / gauza hura; datxikagun / eskualduntasuna*).

Gainerakoan, osagarri absolutiboa alde batera, gorago aditz honetaz hitz egiten ari ginela esan dugun bezala, osagarri datiboak, theta-rolaren aldetik helburua den arren, egitura lexikoaren ikuspuntutik baditu argitu beharreko alderdi interesgarriak. Forma trinkoan, ikusi dugunez, konfigurazio iragan-gaitzak dira nagusi, nahiz salbuespen iragankorrek ere aurkitu ditugun. Bada, forma perifrastikoetan, bi konfigurazio nagusiak aurkitzen ditugu, osagarri absolutibodun iragankorra eta osagarri datibodun inakusatiboa:

- (49) a. Tomas aise ere lotsagabeago ari baitzen: haren eskuak mikrofonoa ageri-agerian atxikitzen zuen (*Mailuaren odola*, A. Epaltza, 71)
- b. Hark aske utzitako hari-muturrari atxiki nintzaion (*Mailuaren odola*, A. Epaltza, 137)

Bien arteko erlazioaz ari denean, de Rijkek (2008: 347-8) *inkoatibo/arazle*¹⁸ alternantzia daudela iradokitzen du, eta hala izan liteke kasu batzuetan. Normalean, alternantzia honetan parte hartzen duten predikatuek egoera *al-daketa* adierazten dute, baina egia da batzuetan aldaketa gabe, egoera edo kokatzeko modu hutsa adieraz daitekeela:

- (50) a. John leaned the ladder on the wall
- b. The ladder leaned on the wall

Bigarren perpausean, iragangaitzean, ez da aldaketarik sumatzen, eskailera leku eta kokatzeko modu jakin batean dagoela adierazten da soilik. Honelakoak izan litezke de Rijkek ematen dituen perpausak:

- (51) a. Sua datxekonean auzoko etxeari, gogoia emak eureari (*O Pr 672*)
- b. Gure txabolak elizari datxexkio

Bada *sua atxiki* dela eta, bide batez egin nahi dugun ohar txikia. OEHK (III: 249) bereziki dakar *su* subjektudun *atxiki* predikatuko adibideen atala, hau da, ez dira gutxi bereziki *su* subjektu gunean erakusten duten *atxikiren* adibideak. Halakoa da baita, esate batera, Axularren ondoko adibidea:

---

¹⁸ De Rijkek darabilen ‘anticausative’ deitura gaur egun erabiliagoa den ‘inchoative’ delakoaren sinonimoa da. Ikusiko dugunez, askoz egokiagoa da *antikausatibo* deitura, iragangaitz estatikoez ari garela.

- (52) Egur hezeak egiten du gar, eta egiten du negar: sua datxeka eta ura dario (Ax 501)

Itzul gaitzen, baina, ildo nagusira. De Rijken adibideekin alderatuz gero, Epaltzaren adibideak bezalako kasuek nolabait ezberdinak dirudite. Semantikoki, predikatuek ekintza adierazten dute, ez aldaketa ezta egoera ere. Horren ondorioz, datibodun aldaerako subjektuaren theta-rola egilea da, ez gaia, eta hau guztiz aparteko kasua da subjektu inkoatiboen artean. Izan ere, antzekoa da bi aldaeretako —datibo eta absolutiboduneko— subjektuen rola, eta horregatik oso hurbil dago hau, de Rijkek (2003) alternantzia *antipasiboa* deritzanetik, euskararen barruan lexikoki predikatu talde txiki batek erakusten duena:

- (53) a. Jonek ez du zure izena gogoratzen
b. Jon ez da zure izenaz gogoratzen
- (54) a. Aziendek orobat hautatzen dute bazka hobeena
b. Aziendak orobat hautatzen dira bazka hobeenez (Dv *Lab* 264)

Iragankor zein iragangaitz, predikatuaren subjektua bera da, eta garrantzitsua da, orobat, gogoratzea theta-rola edozein delarik ere, bietan bat bera dela. Nolanahi ere, alternantzia hau emankorra den munduko hizkuntzetan oso ohikoa omen da subjektu iragangaitzaren inplikazio maila txikiagoa izatea aditzak adierazten duen horretan —ikus Hopper & Thompson (1980) lan klasikoa—.

Antipasibo klasikoan eta gure inakusatibo datibodunaren arteko alderik nabarmenena datiboaren agerpena da. Oro har, iragankorraren osagarriari antipasiboetan dagokion kasua adjuntu batena izaten da, instrumentala, lokatiboa edo antzeko bat, baina ez dirudi datiboa ezinezkoa denik funtzio hori markatzeko. De Rijkek gaur egungo antipasibotzat hartzen dituen beste adibideak bezalaxe (*zerbait/zerbaitetaz ahaizu, gogoratu*, etab.), azpimarratzekoa da gaztelaniak ere antzeko konfigurazio erlazioak erakusten dituela; antipasiboak hizkuntza ergatiboetan aurkitzen direnez, kointzidentzia sumagarria da hau. Gure oraingo kasua, esaterako, gaztelaniaz *agarrar* aditzak erakusten dituen konfigurazioen antzekoa da oso —*agarrar algo lagarrarse a algo*—. Hemen erabilera iragangaitza *a* preposizioaz baliatzen da helburu argumentua gauzatzeko.¹⁹

Oraindik ere *atxiki* aditzaren inguruan, aipagarria da zentzu bera edo antzekoarekin, badagoela orain desagertu den *eutsi* aditzaren erabilera berezi

---

¹⁹ Ez dago hain garbi *a* hori datiboari dagokiona den ala lekuzko helburuarena: zilegi da datiboak bikoizten dituzten klitikoak erabiltzea, hori bai, normalean sintagma biziduna bada: *se (??le) agarró al micrófono / se (le) agarró a Pedro*.

bat, inakusatibo datiboduna dena eta paremiologian aurkitzen dena. Lafonek (1944: 176) aztertu zuen, (a,b) bezalako adibideak emanez, eta Oihenarten (c)-ko atsotitzarekin lotuaz:

- (55) a. ausho Perucho urdeorri eta neuc ies daguidan²⁰ (RG 26)
- b. Autxo, Txordon, arz orri ta nik iñes daida (RS 422)
- c. Eneko atxeka hi hartzari, nik demadan ihesari (O *PrASJU* 139)

Kontuan hartu behar dugu adibide hauetako konfigurazioak iragangaitzak direla baieztatzeko arrazoiak aditzaren forman datzala. Aginterazko formak ditugunez, *Perucho*, *Txordon* horiek bokatioak dira, eta ezin ditugu zuzenean absolutiboarekin parekatu. Baina aditzaren itxura iragangaitza da: subjektu ergatiboari printzipioz dagokion *-k* ergatibo komuntadura atzizkiaren ordez, (*h-*) absolutibo komuntadura aurrizkia dugu. Konparatu forma hau *etsiren* aginterazko *etsok* arruntagoarekin. Adieran oso antzekoa da atsotitz haue-tako aditza eta (c) adibideko *atxikirena*, eta joskera ere antzekoa dute. Lafonen ustez, *dautso* hirugarren pertsonako forma iragankorra bada ere, iragangaitza balitz bezala ere uler daiteke, eta hortik datibodun konfigurazio inakusatibo berria sortzen da. Dena den, apur bat zalantzarria da ideia hau. Atsotitzak gehiagotan izaten dira forma zaharkituen gordailuak berrikuntzen ispilua baino. Hirugarren pertsonako antzeko forma iragankor asko daude, inoiz ere iragangaitz bezala berrinterpretatu ez direnak, eta beharbada, ez da kointzidentzia, beste forma iragangaitz hau sortu izana, adiera bera duen aditz iragangaitz baten (*atxiki*) eredupean. Edozein modutan ere, forma hauek desagertu direnez, lekuko filologiko gisa utziko ditugu hemen, analisi sakonagorik egin gabe.

Forma trinkoa duten inakusatibo datibodunekin amaitzeko, hurbil gaitezen orain *jariolerion* aditzera. Berrito ere, nolabait ihartuta dauden forma trinko hauek halaberrez dira datibodunak. EGLU II-k (19787: 256) *erion*-pean sartzen ditu *darit*, *dario*, *darigu* bezalakoak, Lafonek (1944: 178) *jariatu*-pean sailkatzen dituenak. OEHk (VII: 35), bere aldetik, *erion* sarrerapean, forma denboragabeak baino ez ditu jasotzen, eta gainerako guztiak *jario* sarreran (OEH X: 99) dakartza.

Oso kontuan hartzekoak dira OEHk *jarioz* ematen dizkigun argibideak. Testigantzarik zaharrenak, dioenez, iragangaitz datibodunak dira bai Iparraldean bai Hegoaldean.²¹ Dena den, badira baita egitura iragankorraren testigantzak ere, baina kontuan izan beharra dago XIX. mendetik aurrerakoak direla. Iragangaitzak dira, beraz, goiztiarrenak eta jatorrizkoak. Jaso ditzagun

²⁰ “Tenta Perucho el puerco e yo huyere”.

²¹ OEH (X: 100). “En cuanto a su uso trans. o intrans., los testimonios más antiguos, tanto al Norte como al Sur, corresponden a construcciones intransitivas con complemento en dativo y es éste uso el más frecuente en ambas tradiciones. Hay testimonios de contrucción transitiva desde principios del s. XIX.”

ondoren nagusi eta orokorra den konfigurazio iragangaitz horren adibideak, datiboa bera agerian dutelarik:

- (56) a. Andre Sakratuaren eskuei mirrha darie (SP *Phil* 259)
b. Egiari argi dario (Hb *Egia* 151)

Erro eta oinarrizko partizipioaren gorabeherak alde batera utzita, (b) adibideko *-o* hori datiboari dagokiola dirudi, ez erroari, *darit*, *darigu*, *darie* eta abarrekin konparatuz gero, pentsa daitekeenez. Adibide hauek printzipioz ez digute zalantzarik sortzen eta ezin uka egitura nagusiaren ispilu direla. Dena den, gogoan izatekoa ere bada, *dario* adizkiaren *-o* morfema horri ez zaiola estatus bat bera aitortu euskalaritzan, ezta *jariori* paradigma bat bera egotzi ere, eta gramatikatik gramatikara diferentziak antzeman daitezkeela honi guztiari dagokionez. Esate batera, eta OEHri (X: 100)²² jarraituz oraindik ere, Urtek (1712) bere gramatikan *darit*, *darizu*, *dario* paradigma dakar, baina Lardizabalek (1856) bi paradigma aipatzen ditu: bata iragankorra *-o-* tematikoa duena, *dariot*, *dariozu*, *dario*, eta beste bat iragangaitza *-darit*, *darizu* eta abar—. Jakina, Urtek dakarren lehen paradigma —iragangaitza— testuetan forma iragankorrek zabaldu baino lehenagokoa da. Aldiz, Lardizabalen gramatika argitaratzen denerako, hasiak dira forma iragankor horiek idazle batzuetan azaltzen —ikus OEH egileen xehetasunetarako—. Konfigurazio iragankorra iragangaitzaren alboan agertzen denerako ikusten denez, *-o-* horrezaz dauden hipotesi bien eskutik dator ondoko komuntadurari ematen zaion izaera: lehen paradigman (*darit*, *darizu*...) *-o-* datibo komuntaduratzat hartzen da, baita *-t* edota *-gu* eta abarrak ere; bigarren paradigman, zenbait gramatikatan, iragankortzat hartzen den horretan (*dariot*, *dariozu*...), berriz, *-o-* ez da singularreko hirugarren pertsonako datibo komuntadura, ez bada erroaren morfema, eta *-t* edota *-gu* komuntadura atzizkiak ergatibo markatzat jotzen dira, ez datibo markatzat — $\emptyset$ litzateke, jakina, singularreko hirugarren pertsonakoa—. Konfigurazio iragangaitzak dira baita ondokoak ere:

- (57) a. Baionako hirian hitz on zariola / begirik idorrenei negar zaritela (Hb *Esk* 106)
b. Idiari nigarra darionian [...] (Mong 592)

²² Aipamenak duen garrantziagatik osorik emango dugu jarraian. OEH (X: 100) “Las formas sintéticas son de uso general ya desde Dechepare. En lo que respecta a los paradigmas verbales que figuran en distintas gramáticas, Urte describe en la suya (350s) un paradigma del tipo *darit*, *darizu*, *dario*, *zaritan*, *zaritzun*, *zaion*... con complemento dativo. Lardizabal (Gram 52), da cuenta de dos paradigmas, uno transitivo, que incluye formas con *-o-* temática como las que presenta Larramendi (s.v. «manar»): «me mano o derramo en palabras, etc. *dariot*, *dariozu*, *dario*, *dariogu*, [...] *nerion*, *zeñirion*, *zerion*, *geñirion* [...]» y otro intransitivo: «Se me está cayendo, *darit*, *darizu dario*, *darigu* [...] *zeridan*, *zerizun*, *zerion*». Ithurry (332 y 333) y Lafitte (Gram 330s) describen paradigmas de formas transitivas del tipo *dariot*, *dariozu*, *dario*, *narion*, *zarion*, *harion*, *ginarion*, etc.”

Konfigurazio iragangaitzean, isurtzen dena sistematikoki absolutiboaz markatzen da, eta nondik isurtzen den, datiboaz. Hortaz, iturburu theta-rola da datibo argumentu hauetan daukaguna. Horretaz gain, isurtzen dena normalean iturburuaren ‘barrutik’ sortzen denez —odola, negarra, etab.— erraza da datibo hau intereseko datiboaren eremuan kokatzea, jabetza ezinbesterenduzkoarekin lotuz.

Eta bada azpimarra daitekeen beste ezaugarri bat: bi argumentuak agerian egonez gero, gehien-gehienetan datibo-absolutibo hurrenkera aurkitzen dugu, hau da, intereseko datiboari sarrien ematen zaion hurrenkera, ondoko adibideek ere erakusten dutena:

- (58) a. San Agustiñen biotzari sua eta garra darion artean (Lar *Sagust* 16)
b. Guziei urgulu eta zorokeria dariote (Hb *Egia* 124)

Antzeko konfigurazio eta hurrenkerak espero ditugu baita forma perifrastikoetara jotzen dugunean ere (OEH X: 101):

- (59) a. Ni baithan sinesten duenari... ur bizizko flubioak iariaturen zaizka bere sabeletik (Lç Io 7, 38)
b. Orari berari ahotiko odola iarieten baitzaika (Ax 510 (V 329))
c. Orren eltziai esnia yariten ez (AN-erro)

Konfigurazio iragangaitzari dagokionez, OEHk (X: 101-2) datiborik gabeak ere aipatzen ditu sorta batean, halakoak adibidez:

- (60) a. Malko txit goxoak iarioten dira oarkabe (Gazt *MusIx*, 38)
b. Yario ditezela aien ezpañetatik ahapaldi legunak (Or *Mi* 34)
c. Ithurri bethi iariko den bat (HeH Io 4, 14)

Datiborik gabeko kasu argiotan, alegia, isilpeko datiborik ere ez duten horietan, gaia edo, nahiago bada, isurkaria da absolutiboz markatzen dena (a,b), baina iturburu bera ere marka daiteke absolutiboan —sorta berez txiki batetik adibide batzuetan baino ez (c)—. Hala gerta daiteke baita forma trinkodun adibideren batean ere:

- (61) Garbienik darion / iturburuan ase bai gogoa (Gazt *MusIx* 115)

Jakina, iturburu bera bada dariona eta ez iturburuaren isurkaria, orduan *dario* forma honetan, ezin daiteke *-o* morfema datibo iturburuaren komunztadura hizkitzat hartu. Ostean, iturburu mendeko erlatibozko perpausetik perpaus nagusira igotzean, ez dugu ziurtasunez jakiterik mendean *ura garbienik dario* ala *urak garbienik dario* ote dugun. Printzipioz, absolutiboa iza-

tea espero dugu, jatorriz dagokion moduan —gogoratu OEHK ere datiborik gabeko iragangaitzen atalean duela adibidea aipagai—, geroago ikusiko ditugun egitura iragankorrek gora-behera. Hala izaki, argumentu bakarreko adizkitzat hartu beharko genuke *dario*, eta argumentu absolutiboak $\emptyset$ absolutibo komunztadura marka duela pentsatu, hau da, *dago* edota *dabil* adizkietan azaltzen den komunztadura bera.

Aurpegi askotako irudia, ikusten denez. Eta ez dugu asmorik basoa ezkutatzeke, zuhaitzetan abarrez abar gabiltzala, baina arreta eman digute behin eta berriro, nahikoa sarri aurkitu ditugun halakoxe adibideek:

- (62) a. Odietatik darion ura edan dezaten (Ibiñ *Virgil* 101)
- b. Teilen artetik itaxura zarion nigarren gisan (Xa *Odol* 103)
- c. Horien ezpainetarik darion hizketaren gatza (MIH 168)

Irakurleak ikusten duenez, berriro dugu *dario* hizpide, eta (b) adibidean, *itaxura* absolutibo argumentua ageri zaigu *zarion* adizki trinkoa izanagatik ere —hau da, hemen ez dugu zalantzarik subjektuaren kasua absolutiboa dela—. Badago, beraz, $\emptyset$ absolutibo komunztadura *zarion* adizkian. Auzia da oraindik ere zein ote den *-o* horren estatusa, datibo markari dagokion ala erroari dagokion (hau da, tematikoa den). Izatez, ez dago datibo iturburua den argumenturik, hortaz, ezin dugu ebatsi datibo iturburuaren komunztadura denik. Iturburua hiru adibideetan, ablatibo batek adierazten du (*odietatik*, *teilen artetik*, *horien ezpainetarik*). Hortaz, guri burura datorkigun zalantza da, *-o* hori morfema badugu, nola lotzen den ablatiboarekin. Utziko dugu momentuz. Izango dira geroago, halako kasuen itxura bertsea hartzen duten adibi-deak.

Ildo nagusira itzul gaitezen, beraz, eta konfigurazio iragangaitz datibodun eta datibogabeak ikusi eta gero, ez dezagun konfigurazio iragankorra ahaztu. Iturburua kasu honetan ez da datiboaz adierazten, ergatiboaz baino. Forma trinko (a-d) eta perifrastikoak (e,f) ikus daitezke konfigurazio iragankorrean ere:

- (63) a. Odola dariote gaizok (JE *Bur* 31)
- b. Duenak dario, duenak dario! (Barb *Sup* 40)
- c. Erromesaren ele garratzak egi-egia zerion (Etxde *JJ* 245)
- d. Herioari so han nindagon, dolamena nariola (Xa *Odol* 329)
- e. Geruago ta odol gehiago jarijoten eban (Altuna 36)
- f. Etxeetako tximiniak darioten kea (Aitzol in Ldi *UO* 5)

Dena den, kontuan hartu beharra dago nagusitzen diren forma trinko egarien orde, oso urriak direla, baina baita aldakorrek ere, historian zehar

jasotzen diren partizipioaren beraren agerpenak (OEH X: 99). Leizarragak dakarkigu testigantzarik zaharrena (*jariatu*).²³ Urritasun hori historian zehar ez ezik, gaur egungo euskaran ere antzematen da. EPG corpusean oso bakanak dira *jarion/jariatu/erion* aditzen lemek eskaintzen dizkiguten adibideak, eta oso erabilera aldakorra erakusten dute, gainera, beharbada berpiztutako formak izateagatik. *Erion* hartuz gero, esate baterako, 20 agerraldietatik²⁴ 19 Amurizaren itzulpen batean daude, eta guztietan iturburu datiboaz markatu beharrean, lekuzko postposizio batez markatzen denez, datibogabeko konfigurazio inakusatiboa da sortzen dena:

- (64) Zeren baliteke mundu guztiaren argi iturri bakarra hantxe irekitzea eta argitasun ugari zabaltzea, beroaren elementuak mundu guztitik hantxe batzen eta haraxe jotzen dutelako, beroa sorburu bakar hartatik erion dadin (*Gauzen izaeraz*, Lukrezio / X. Amuriza, 341)

Bestea, ondoko adibidean jaso dugu, eta hor argi dago *zerion erionen* forma dela:

- (65) ezta halako ustel usaina zeriolako ere, erion bazerion-eta (*Sukar ustelaren urtea*, E. Jimenez, 159)

Gehixeago dira *jariaturen* aipamenak, baina Leizarragaren eredutik urruntzen dira: gehienek lekuzko postposizio batez markatzen dute iturburu, eta ondorioz, *dira/da* iragangaitz soilak dira —ikus EEHn (Sarasola 2008/09), *jariatu* aditzaren 3 adiera “nonbaitetik isurkari bat irten”—. Iragangaitz datibodunetan, datibo etiko arruntak ditugula ematen du, alegia, ez sortzez ditugun datiboak, ez bada gaineratutakoak:

- (66) a. Zainetan barrena korronte elektrikoaren antzera jariatuko zaizu (*Mirarien kalezuloa*, N. Mahfuz / P. Zubizarreta 200)
- b. Sudurretik, kokotsetik eta ahotik isuri zitzaion odola; makillajearen hautsekin eta kremekin nahasirik, lepoan eta soinekoan behera jariatu zitzaion (*Mirarien kalezuloa*, N. Mahfuz / P. Zubizarreta 359)

Azkenik, EEHra (Sarasola 2008/09) berriro joaz, “zerbaitek isurkari bat jaregin” adierapeko adibide guztiek konfigurazio iragankorra dute:

---

²³ Zulaikak (1999: 264) dioenez aditz izenak ere badaude, nahiz eta hitz elkartuetan beti: *odol iariatzea, odol iariatzez*). Dena den, EPGk aditz izenarekin biltzen dituen datuetan ez dago halabeharrez hitz elkartetarik, adibidez: *Jolas, kantu, bertso, hizketa eta abarrek kilika egiten diote; erritmoa eta jarioa, izatearen jariatze bat dutelako, kilika eginez berekin eramaten eta suspertzen dute. Aurretik igarotako denboraren jariatzearen bitartez*. (*Antropologo bat Marten*, O. Sacks / X. Olarra, 79).

²⁴ *Erion* eta *erioten* formen agerpenak —*eriongo* formarik ez da—.

- (67) a. mundu guztiak daki (eta neuk ere banekien) urarekiko kontaktuan ez bakarrik hidrogenoa jariatzen duela, baizik are su hartzen duela [potasioak] (*Sistema periodikoa*, P. Levi / J. Garzia 87)
- b. Pankreako zelulek intsulina jariatzen dute (*Berria*, 2004-10-01)

Jario bera ere oso gutxitan agertzen da forma denboragabeetan, eta horretan argigarria da berriro ere EPG arakatzea. Liburuetan, adibidez, *jario* hitzaren 261 agerraldietatik, 4 partizipio bakarrik topa ditzakegu:

- (68) a. Horrela, santuari irakaspen osasungarriko hitzak *jario* zitzaizkion (*Asisko Frantzisko, Asisko Klara*, Askoren artean, 818)
- b. kopa bat eskatu zion saihetsetik *jario* zitzaion odola jasotzeko (*Asisko Frantzisko, Asisko Klara*, Askoren artean, 840)
- c. eskutik ur-odol tantak *jario* zitzaizkion (*Gogojardunak*, I. Loiola-koa/ P. Altuna 175)

Laugarrena aparteko kasua da:

- (69) eta ikusi zuen suge buruhandi bat bere gainera zetorrela, begi biak, ahoa eta sudurra kea eta txinpartak *jario* zituela (*Patata soro bat*, J. Azkona, 26)

Konfigurazio iragankorra dugu hau. Lau adibide hauetatik kanpo, beste agerraldietan *jario* izena dugu, sarri askotan *hitz-jario*, *negar-jario* bezalako forma elkartuetan erabiltzen dena. Halaber, espero bezala ez da *jariotzen* formarik aurkitzen —de Rijkek (2008: 321) *preterito-present verbs* zeritzenetariko bat litzateke, hau da, orainaldi inperfektiboa adierazten duen forma perfektoa, *falta da, balio du* kasuen antzera—. Eta, EPGen behintzat, *jarioko* adibide bi besterik ez dago, bata gorago ikusi dugun Leizarragaren (59) adibide bera, *jariaturen* ordez *jario* partizipioa dakarrena, eta bestea ondokoa, itzulpen batekoa:

- (70) Zauri horiei hazia *jarioko* zaie (*Goragalea*, J.P. Sartre / M. Etxebarria, 257)

Egoera bitxia, benetan. Ez da guztiz ezezaguna euskal morfologian *jario* bezalako aditz defektibo bat aurkitzea, forma denboragaberik ez duena, edo ia ez duena (hor dugu **io* aditz honen lekuko). Forma trinkoak datiboarekin eta inakusatiboki erabiltzen dira sistematikoki, eta ezin bestela izan, morfologia trinko hori nekez aldatzen da-eta. Baliteke hizkuntza maila jasoan ikasitako forma trinkoak izatea. Baina behin *jariorekin* loturiko beste aditzak erabiltzen hasi eta forma trinkoetatik aldentuz gero, laguntzaileek eskaintzen dituzten aukerez baliatzean, aldakortasuna nagusitu egiten da, eta, oro har, datibo osagarriak desagertu egiten dira.

Aditz iragangaitz trinkoek beharrezko datibo osagarriez irakasten digutenarekin amaitzeko, badago gutxienez aipatu behar dugun beste kasu bat,

egon aditzarena hain zuzen. *Ibili, joan*²⁵ edota *etorri* bezalako datiboak ez dira beharrezkoak, oinarritzko inakusatibo datibogabe bati gaineratzen zaizkion helburuak, interes datiboak eta bestelako bigarren mailako argumetuak baino. Baina *egon* aditzarekin zalantzak sor litezke: datibodun konfigurazioetarik batean, gaztelaniazko *corresponder* aditzaren antzekoa da, eta adiera horretan, datiboa behar-beharrezkoa da, bera gabe, ezin daiteke eta interpretazio hori berreskuratu. Ostean, gaztelaniaz edota ingelesez *a* eta *to* preposiziodun osagarriak erabiltzea ezinbestekoa da pareko aditzekin. Dena den, hau guztiagatik ere, ez genuke esango *dagokio* bezalako formak *egoki* balizko aditz batenak direnik: hiztegiak begiratzea baino ez dago konturatzeko *egoki*k dituen adiera eta kategoria askoren artean ez dagoela aditzarena,²⁶ lotura diakronikoa gardena izan arren.

2.3. Alternantziak inakusatibo datibodunetan

Orain arteko eztabaidak erakutsi digunez, begi-bistakoa da predikatuetako argumentu batzuk datiboan ager daitezkekeela konfigurazio batzuetan, baina, aldi berean, sari askotan beste kasu marka batez marka daitezkeela beste konfigurazio batzuetan —horrek funtzio sintaktikoan izan dezakeen ondorioekin—. Hauetako batzuk hain direnez nabariak, eskoletan ere irakatsi zizkiguten: denok izan dugu inoiz perpaus aktibo eta pasiboen berri, hau da predikatu iragankorretako bi argumentu nagusiak ager daitezkeen ohiko bi konfigurazioak. Baina *egon*, badaude beste asko. *Ahaztu* predikatuak argumentu nagusi bi baditu, esperimentatzailea (ahazten duena) eta estimulua (ahazten dena), eta biak konfigurazio iragankor batean aurki ditzakegu (*X-k Y ahaztu*). Ez dugu hemen eztabaidatuko euskaraz benetako konfigurazio pasiborik ba ote dagoen ala ez, ez da beharrezkoa. Konfigurazio hori alde batera, euskaraz bestelakoak ere aurki ditzakegu, eskolan irakatsi ez zizkiguten arren, denok erabiltzen ditugunak: *X Y-z ahaztu*, *X-i Y ahaztu*, etab. Normalean, esanahi bertsua duten predikatuen argumentuak antzeko konfigurazioetan aurki ditzekegu: *X-k Y gogoraturen* ondoan baditugu *X Y-z gogoratu* eta *X-i Y gogoratu*, baina *X-k Y kantaturen* parean nekez aurkituko dugu *X Y-z kantatu* edo *X-i Y kantatu* bezalakorik. Predikatu beraren argumentuak askotariko konfigurazioetan ager daitezkeen heinean, konfigurazioen arteko alternantziak topatuko ditugu. Hemen darabilgun ‘konfigurazio’ deitura neutralagoa eta estatikoagoa da ‘alternantzia’ baino, azken honek esanahi erlazionala baitaika: berez ‘alternantzia’ bat izateko konfigurazio bi behar ditugu. On-

---

²⁵ Leizarragak batzuetan *joan* aditzaren forma jokatuak “inporta” zentzuekin erabiltzen ditu: *Cer dohacu guri?* (Mt, 27, 4). Baina gehienetan helburu gardena da datiboa, eta honelako adibide urrietan nahiko lotura metaforiko argia dago oinarritzko erabilerarekin. Horregatik ez dugu zerrendatzen beharrezko datibodun kasuen artean.

²⁶ Salbuespen da OEhk (VI: 444) jasotzen duena.

doko lerroetan, eta liburu osoan zehar argumentu konfigurazioak lotzen dituen alternantzia hauetaz arduratuko gara. Alternantzia bateko konfigurazioen artean ezberdintasun semantiko eta pragmatiko txikiak egon daitezke, gehienetan ñabardurak baino ez. Perpaus pasibo baten esanahia, aktiboaren esanahiaren oso antzekoa da (enfasiak eta erabilera gora behera), eta beharbada handiagoa da *Mikeli bulegora deitu diote* eta *Mikel bulegora deitu dute* perpausen arteko aldea (Etxepare 2003). Baina, oro har, ez dugu aldaketa drastikorik aurkitzen.

Nahiko era deskribatzaile batez hurbilduko gara gai honetara. Konfigurazio hauek lexikoan, syntaxian edo tarteko eremu batean sortzen diren ez da gure auzia orain, alternantzien berri ematea baizik. Ez guztiena, gainera: konfigurazioen batean gutxienez argumentu bat datiboan azaltzen duten alternantziak dira gure mintzagaia. Liburu honen hasierako lerroetan adierazi dugun bezala, oso ikuspegi zabala hartzen dugu, zabalegia beharbada, gure ikergaiaz. Espero dugu, hala ere, gure datuak hiztunen artekoak, hizkeren artekoak eta, are, garaien artekoak izan arren, sistema bakar batekoak balira bezala ez tratatzea. Hala ere, hemengo alternantzia gehienak sistema berari dagozkiola uste dugu, eta hizkera mugak edo muga diakronikoak daudenean, ahalik eta garbien azpimarratzen saiatu gara. Hasierako lana da hau, eta gerora begira hiztun berberaren baitan, hau da, psikologikoki erreala den sistema nagusian egon daitezkeen alternantziak eta egon ezin daitezkeenak zehaztu beharko dira.

2.3.1. *Datibo alternantzia*

Has gaitezen alternantzia klasiko batekin. Predikatu batzuekin, konfigurazio batean datiboan agertzen den argumentua postposizio sintagma gisara agertzen da beste konfigurazio batean. Honelako alternantziatarra berriro ere itzuliko gara 5.3.1. atalean *datibo alternantzia*z dihardugunean. Alternantzia hau sintagma adlatibo eta datiboen artean gertatzen denean aztertu izan da sarriren, eta batez ere predikatu iragankorretan (*harengana bidali dut/hari bidali diot*). Baina inakusatiboetan ere aurkitzen dira honelako txandakatzeak, aipatu berri ditugun adibideak ez baitira *harengana joan naiz/hari joan naitzaio* bezalakoan aldean, hain ezberdinak. Konfigurazio iragankorretako datibo alternantzia ari garenean berriro ere adieraziko dugunez, gure hemengo auzia ez da alternantzia hauek prozesu sintaktikoen bidez sortzen diren ala ez erabakitzea, agertzen diren konfigurazioen berri ematea baizik, horretarako hiztegi eremura joz. Geroago ere azalduko dugunez, postposizio sintagma guztiei ez dagokie datibodun konfigurazio onargarri bat: *harengana mugitu zen* ez da *hari mugitu zitzaion* bezalakoa, azken honen datibo argumentua jabetza edo interesekoa dela baitirudi; orobat, iragankorren artean *harengana jo duren* orde ez dugu **hari jo dio* formarik aurkitzen. Ezta alderantziz ere, hau da, datibo guztiei ez dagokie postposizio sintagma bat: ez dago *hari mintzatu zai-*

ren ordezko **harengana mintzatu naiz, hari erakutsi diot* iragankorra, balizko **harengana erakutsi dut* formarekin txandakatzen ez den bezala.

Atal honetan, alternantzia honen emankortasunaz mintzatuko gara, eremu mugatu batean bada ere: inakusatiboetako datibo iturburuen eta *norengandik* postposizio sintagmen arteko erlazioaz, hain zuzen. Gure helburua txandakatzeko hori mugatzerakoan, interesak edota jabetzak daukaten zeregina aztertzea da. Oro har, gure konfigurazio iragankorretako datibo helburuen antzeko emankortasun mugak beste hizkuntza batzuetan aztertzerakoan, faktore batzuen zeregina azpimarratu izan da: helburuaren biziduntasuna —euskaraz ere aipatu izan dena, adibidez *Bilbora/*Bilbori bidali, joan—*, iragaite edota transferentzia burutu bat existitzea (ingelesaren *I taught Latin to 3rd year students/I taught 3rd year students Latin*, eta beharbada goiko *harengana/hari jo* etab.).^{27, 28}

Emankortasunaren aldetik, badirudi ezberdintasun nabarmena dagoela datibo helburuen eta adlatiboak ez diren bestelako postposizio sintagmekin txandakatzen diren datiboaren artean. Oro har, erraza da inakusatiboaren artean adlatibo bat datibo batez ordezkatzeko, eta maiztasun gehien duten aditzei gain-begirada bat emanez gero, badirudi gehienek onartzen dutela ordezkatzeko —*mugitu zitzaion formari izartxoak jarri diogu ez baita guztiz argia helburu interpretazioa duenik (interesekoa erraza da lortzen, noski)—. Baliteke hemen ere mugimendua helmugara heltzea ala ez (transferentzia gertatzearen parekoa) garrantzizkoa izatea: nire aldera mugitzen edo makurtzen denak ez nauka ni nahitaez jomuga; aldiz, niri datorkidanak, niregana heltzen denak bai, hortik **mugitu/makurtu zait* eta *heldu/etorri zait* perpausen arteko ezberdintasuna. Hau honela balitz, beste hizkuntza batzuetan datibo batzuek erakusten dituzten murriztapenen antzekoak izango lituzkete hemen aztergai ditugun datiboek ere.

Baina datiboaren eta bestelako postposizioen arteko txandakatzeko askoz mugatuagoak direla ematen du. Hemen datibo iturburuez arduratuko gara, printzipioz datibo helburuen antzekoak direlako: puntu batera joan zein puntu batetik etorri logikoki elkarren antzekoak dira datibo iturburu eta helburuak, eta modu berean tratatzen dira, adibidez, Pylkkänenen (2008) azterketa formalean. Nolanahi ere, argi dago datibo iturburuak mugatuagoak direla. Lehenengo eta behin, nahiz eta ablatibo bizidun sintagmak guztiz onargarriak izan *joan, etorri, heldu, hurbildu* bezalakoekin, datiboak ezin dute iturburua adierazi: *Mikeli etorri/joan/heldu/hurbildu* zaio forman datiboa helburu edo interesekoa da, ez iturburu motakoa. *Mikeli joan zitzaion* diogunean, *Mikeli* helburua izan daiteke, bai eta interes datiboa ere, doana bere semea delako, esate baterako.

---

²⁷ Baina badirudi *abiaturekin* bai *harengana* bai eta *hari* direla posible. Azkena benetan interesekoa ez bada, ez dago argi zergatik jokatzen duten ezberdin mugimenduaren hasiera azpimarratzen duten bi predikatuok.

²⁸ Iragankorretako datibo alternantzian ikusiko dugunez, ingelesaren adibide hauek gure auzian garrantzitsuak dira, baldin eta osagarri bikoitzeko egituraren lehenengo izen sintagma (*teach someone Latin*) euskararen datiboaren parekoa bada, eta bigarren adibidearen *to IS* sintagma, aldiz, gure postposizio sintagmen parekoa.

Berez iturburua lexikoki adierazten duten predikatuetara igaroz gero, burura datorkigun lehenetarikoa *abiatu* izan liteke. Baina predikatu honek, hasierako puntua adierazten duenak, nekez onartzen du datibo helburua —gorago esan dugun bezala, beharbada indar-gunea abiapuntuan dagoelako, ez helmugan— eta nekez iturburua: *Joni abiatu zaio* diogunean *Joni Jonengandiken* ordezko izan daiteke, baldin eta Jonekin zerikusia duen zerbait bada, hots, interes datiboa. Beraz, *Joni semea (gerlara) abiatu zaio* perpausean, *Joni* ez da iturburua —baliteke semea beste herrialde batean egotea—, semea abiatzea zeinen interesekoa den baino. Berrito ere, interesa/jabetza da ablatiboaren eta datiboaren arteko lotura araupetzen duen faktorea edo faktoretariko bat. Mugimenduaren hasiera markatzen duten beste predikatu batzuk *atera*, *irten* eta *eskapatu* dira. Iragakor datibodunetako kasuak aztertzean ikusiko dugun bezala, hemen ere datibo argumentuaren agerpenak interes/jabetza harremanaren existentziak baldintzatzen du. Faktore honen garrantziaz jabetzeko, kontuan izan biziduna izateak ez izateak baino garrantzi handiagoa daukala. *Atera* edo *irten* aditzen datiboak, esate baterako, osotasunaren parte bat kentzen dela adieraz dezake, eta osotasun/atal harreman hori nahikoa da datibo argumentua zilegiztatzeko:

- (71) a. Mahaiari tiradera atera zaio/*Geltokiari autobusa atera zaio
 b. Liburuari orri bat irten zaio/*Tabernari bezero bat irten zaio

Azken adibidean, noski, onargarria den bestelako interpretazioa ere badago, *agerturen* antzeko adiera batekin, interes/jabetza erlazio ohikoago bat daukana —datiboa bizigabea izan arren—. Aditz arrunt honek adiera asko ditu, eta jarraian, bere inguruko eztabaida apur bat borobiltzeko, haietara itzuliko gara. Baina orain dagokigun auzia berriro ere azpimarra dezagun: aurreko datuek erakusten dutenez, datibo iturburu hauek onargarriak dira baldin eta jabetza/interes harremana badago, zentzu zabal batean bada ere. Areago, harreman hau, eta ez horrenbeste ablatiboarekin duen harremana, oinarritzotzat jo daiteke datibo hauen agerpena ulertzeko: kasu gehienetan iturburua ablatibo baten bidez ordezkata badaiteke ere, batzuetan ez da hori kasua. Lehengo adibideetan nekez pentsa genezake *mahaiari tiradera atera* harremana *mahaitik tiradera atera* perpausean dagoen bera denik.²⁹ Adibide gehienak biltzen dituen faktorea, beraz, ablatibo batetik lotura baino areago, jabetza/interes erlazio zabalarekiko lotura dugu. *Irten* predikatuarekin amaitzeko, esan beharra dago, beti bezala, bestelako datibo tipikoagoak (eta ez hain tipikoak) ere topa ditzakegula berarekin. Gizakien ‘barruko’ guztiak, fisikoak izan zein ez, *irten* daitezke jabetza harremaneko datiboaz markatuta:

²⁹ Honetan, gaztelaniarekin konparatzea argigarria izan daiteke: *se le ha salido el cajón a la mesa* ez da ^{??}*el cajón ha salido de la mesaren* parekoa; bai, beharbada, *el cajón se ha salido de la mesarena*.

- (72) a. Hitz horiek atera zitzaizkion Mikeli
 b. goragalea irten zitzaion ahotik (*Azkenaz beste*, A. Lertxundi, 27)
 c. Irriño bat irten zitzaion, zotina (*Sua nabi, Mr. Churchil?*, K. Izagirre, 217)

Eta gaztelaniaren *salir* aditzaren “resultar” adierarekin lotuz, beharbada interes aldera makurtzen diren datiboak aurkitzen ditugu:

- (73) Identifikazio hori garesti irtengo zitzaion nire belaunaldiari (*ETAren bautsa*, J. Zulaika, 102)

Ahozko hizkeran oso arruntak dira *ondo*, *gaizki irten zaio azterketa* bezalakoak, datibodunak gehienetan. Azkenik, datibo helburua ere izan daiteke *irtenena*: *txakurra irten zitzaidan* diogunean, ez gara nahitaez *nire* txakurraz ari, txakurra niregana etorri zela ere adieraz dezakegu.³⁰

Datibo iturburuekin amaitzeko, beharbada argigarria gerta liteke hemen *eskapatu* aditza gaineratik aztertzea, iragankorretako datibo iturburuak aztertzean, ikusiko dugun *ihes egin* predikatuaren antzekoa dena. Alternantzia sarrien ablatibo bizidunekin gertatzen bada ere, ez da ezinezkoa datiboa sintagma bizigabeetan ere topatzea:

- (74) a. Gosta ere zaio, hiltzaleak ukan baitzituen hurbil hurbila eta bera mirakuluz bezala eskapatu zitzaion irriskuari (*Herria*, 2004-07-08)
 b. izurriteari nola eskapatzen zaio (*Zeruetako erresuma*, I. Borda, 145)

Egia da, hala ere, pertsonalizazio kutsua dariola erabilera honi; horregatik, beharbada, interes antzeko zerbeit suma daiteke hemen, datiboaren agerpena bideratuko lukeena. Bizidunekin arruntagoa da datibo iturburua:

- (75) xeila gaineratik jauzi eginez eskapatzen zaio (*Oilandoiko ermita*, M. Oronoz, 78)

Baina horrelakoetan interes kutsua da nagusi. *Atxilotua eskapatu zaio* esateko nolabaiteko interes erlazioa dagoela onartu behar dugu atxilotuaren eta eskapatzen zaionaren artean, interesdun hori kartzelaria edo barne ministroa delako, bere bila dabilelako etab. Halakorik izan ezean, zalantzazkoak dira datibo hauek. Noski, litekeena da bestelako datiboak ere izatea, hala nola *jabetza* —zentzu zabalean, aurreko predikatuaren bezala, sarrien jasotzen den zentzua— edo, bigarren adibidean, eta zentzu psikologiko metaforikoan, esperimentatzailea:

³⁰ Rol simple hauetaz baliatzen garenez, litekeena da datibo hori berezko erlazio batekin lotzea, ‘nire aldera, nire bidera, nire ondora’ etab. balitz bezala, alegia.

- (76) a. Ondoko pentzean dagoen gizon gazteari irriño bat eskapatu zaió
(*Santiago oinez*, P. Aintziart, 218)
- b. Gabini ez zitzaion eskapatzen bien arteko aldeak (*Kuskue tanden*,
I. Iñurrieta, 143)

Atal honetan, datibo iturburuek ‘jabetza/interes’ harreman zabalarekin duten lotura aztertu dugu, helburuekikoa baino agian sendoagoa. Sintaxiaren aldetik, gogoratu datibo helburuaren eta gaiaren arteko hurrenkera neutroena, bat izatekotan, *abs-dat* dela; bestelakoetan, aldiz, *dat-abs*. Eta badirudi, honelako juzkuek duten izaera irrastakorra aitortuta ere, oro har datibo iturburuak azken hauekin ere bil ditzakegula hurrenkerari begiraturaz gero: markatuagoa ematen du *atxilotua poliziari eskapatu zaió* hurrenkerako perpausak kontrako *poliziari atxilotua eskapatu zaió* baino. Orobat, oraindik aztertu ez dugun gaia den arren, oso litekeena da datibo komunztadura galera iturburuekin nekezago gertatzea helburuekin baino, baina hori etorkizunerako lana dugu.

2.3.2. *Datibo eta postposizio alternantziadun predikatuak: aspektu/ekintza predikatuak eta aspektu/ekintza datiboak*

Inakusatibo datibodunetara jotzen dugunean, mugimenduzko aditzez gain, sorta beregaina osatzen dute, gure ustez, nagusiki inesibo eta datibo alternantzia erakusten duten zenbait predikatuk. Predikatu hauek aspektu/ekintza predikatuak direla uste dugu eta eurek hautatutako datiboak aspektu datibotzat hartu izan dira batzuetan —Etxepare & Oyharçabal (2008a) eta Fernández & Landa (2009)— eta ekintza datibotzat beste batzuetan (Ortiz de Urbina 1995). Guk besterik gabe aspektu/ekintza datibotzat hartuko ditugu, azken batean, bi ikuspuntuetatik begira dakiekelako datibo bereberri: datibo hauek aspektu predikatuekin agertzen dira, eta datiboan dagoen sintagmak modifikazio aspektual horren bidez modulutzen den ekintza adierazten du.

Datibo hauek aztergai izan diren lan hauetan guztietan, datibo komunztadura galera izan da aztergai nagusia, eta fenomeno hori, irakurleak ondo dakien moduan, printzipioz ipar-ekialdeko hizkeretara mugatzen da.³¹ Hortaz, inesiboa

³¹ Dena den, badira mendebaldeko hizkeretan ere aztertu beharreko erakusgarriak, nahiz eta hizkera hauexetan sarri askotan bi datiboen artean datibo komunztadura bakarra bereganatzeko sortzen den lehia irudikatzen dela dirudien. Esate batera, B. Lertxundiren aspaldiko *Txori ttikia* kanta ezagunak halaxe dio amaiera aldera: *baina luze gabe ohartu nintzen / hanka harkaitz bati / lotu zidatela / kate motz eta astun batez*. *Harkaitz bati* komunztadurarik eragin ezin dezakeen datiboa da, ziur aski datibo helburuak —*niri* isilak— komunztadura jasotzeko lehentasuna duelako, bestearen kaltetan. Hala, helburuak datibo komunztadura jasoaz, bigarren datiboa komunztatu gabe uzten da. Esanguratsuak dira, halaber, datibo komunztadurak perpaus arazleetan azaltzen dituen datuak, Deustuko Hizkuntzalaritza Mintegiak (1989), aspaldi ohar-tarazi gintuenez. Izango dugu beste lanen batean honetaz bereziki jarduteko abagunea.

txandakatzen duen datibo honen agerpena ezin daiteke hizkera guztietara orokortu, eta hori gogoan izan behar du alternantzia hau zedarriztatu nahi duenak.

Goian aipatu ditugun lanetara jotzea gomendatzen diogu irakurleari, hein batean, han esan ditugunak berretsi nahi ditugulako hemen. Lan haietatik jaso ditugun predikatuak hauexek dira: *ari (izan)*,³² *bermatu, eman, hasi, jo, jarraiki*³³ eta *lotu*. Aspektu progresiboa dute horietatik zenbaitek —*ari (izan), bermatu, jarraiki, jo*— eta beste zenbaitek inkoatiboa —*eman, hasi, lotu*—. Hona hemen adibide bana:

- (77) a. Lanari ari zen suharki (Lafitte 1979: 422)
- b. Laborariak bere ahal guziaz bermatu behar du lanari (Dv *Lab* 389)
- c. Ihesari eman nahi dire, bainan nondik eskapa (Arb *Igand* 79)
- d. Plazan hazkarki jo dezala pilotari (Arb *Igand* 141)
- e. Agintzen darotzut bi urthe osoz zure eskolari jarraikiko naizela (Laph 71)
- f. Hortzez eta haginez hasi nintzen lan horri (Zerb *Babnar* 24. kap, *Eskualduna*, 1935-08-30, 4 —KG—)
- g. Biharamunetik erlea lanari lotzen da (Dv *Lab* 297)

Batzuek ez dituzte datibodun agerpen urriak baino, bai historian zehar bai gaur egungo testuetan —beherago aztertzen dugun *bermatu* adibidez—. Beste batzuk, berriz, ugariak dira testuetan —*lotu, eman* edota *jarraiki* aditzak adibidez—.

Gainerakoan, datiboa kasu gehienetan inesiboarekin txandakatzen dela esan dugu gorago. Hona hemen alternantzia horretako inesibodun erakusgarriak *ari (izan), bermatu, jarraiki, jo, hasi* eta *lotu* aditzekin:

- (78) a. Lanean ari zen suharki
- b. Lurrarekin borroka dadien edo bertze zerbei ofiziotan berma (JE *Bur* 68)
- c. Zinki eta finki iarraiki orazionean (SP *Phil* 522)³⁴
- d. Eskualdun haur lagunak, jo bethi pilotan! (Ox 181)
- g. Eta ordütik hasi da haren maitathatzen eta laidatzen (Ip *Hil* 153)³⁵
- h. Lanean loth gaiten, gu gure partetik, Eta listorrek beretik (Gy 190)

³² *Ari (izan)* predikaturako, ikus baita Hualde eta Ortiz de Urbina (1987: 433).

³³ “Ocuparse de, dedicarse a” adierako *jarraiki* honetarako, ikus OEH (X: 111).

³⁴ Adibide gehiagotarako, ikus (OEH X: 112).

³⁵ *Hasi* “(Intrans.). Empezar, tener comienzo; empezar a, ponerse a. (Va acompañado normalmente de complemento con suf. inesivo (especialmente *-t(z)en*), instrumental o con el suf. *-ka*. Apenas aparece con el suf. *-(t)zera*, ni siquiera en textos orientales.” (OEH III: 23). Hona hemen adibide bat: ‘Bonbilean nago eta hasi zaiz edatera’ (Kanta herrikoia).

Bermatu aditzak baditu adiera ezberdin bi, orain aztertzen ari garen aspektu adiera eta hurrengo atalekoa, aditz lexiko arruntetatik hurbilago da-goena. Lehenengoari bagagozkio, OEHN agertzen den bigarren sarrera honela itzultzen da: “*Esforzarse en, intentar con fuerza algo.. "Agir avec vigueur" VocBN. "S'efforcer, agir avec vigueur, s'appliquer" Dv. "Essayer, s'appliquer, faire effort"*”. Haren datibodun agerpen urrietatik batzuk nominalizaziodunak dira, eta euren ordaina adibide adlatibodunek eskaintzen digutela dirudi (b,c), ez inesibodunek —vs. goiko (b)—:

- (79) a. Euskal berezitasunaren beiratzeari bermatzen dela erran du bainan bortizkeria gaingainetik baztertuz (*Herria*, Jean Arotcarena, 2003-11-27, 4)³⁶
- b. Bainan gizona estraputan gerthatzen denean, egin-ahalaz bermatu behar da atheka txarretik ilkhitzera (Dv Lab 158)
- c. Zerbaiten egitera bermatu nahi zarenaz geroztik (Dv Lab 317)

Batzuek adlatiboarekin baino ez dute alternantzia, *eman*³⁷ (a,b) aditzak esate baterako:

- (80) a. Ian-edanera eta emaztetara emana (Ax 375)
- b. Gaizkirat eman ziren (Dh 125)

Laburbilduz, hemen bildu ditugun datibo eta postposizio alternantziadun predikatuek aspektu/ekintza adierazten dute, eta aspektu/ekintza datiboak hautatzen dituzte. Datibo hauek nagusiki inesiboarekin txandakatzen dira, nahiz eta badiren inesiboa gabe, adlatiboa hautatzen dutenak ere. Datu hauek erakusten digute zein hurbil egon daitezkeen datiboak postposizioetatik, txandakatzeak hizkera eremu nahikoa mugatua izan arren. Diakronikoki ezberdintasunak egon arren. datiboaren lehen lekukoei dagokienez, badirudi kasu gehienetan XIX. mendearen inguruko lapurteraren datiboaren ugaltze handian sortu edo hedatu zirela. Baliteke hasierako testuetatik datiboa erabili duten predikatuek horrela jokatzea aspektuala ez zen beste adiera oinarrizkoago batean ere datiboa erabiltzen zelako. *Loturi* bagagozkio, esate baterako, erraza da sumatzea nondik sor daitekeen erabilera aspektuala beste erabilera datibodunetatik. OEHK biltzen duen bigarren adiera “Agarrar(se), asir(se), aferrar(se)” 2.3.2 atalean *atxekin* aurkitu dugunaren oso antzekoa da datiboaren rolaren aldetik, eta adiera fisiko batetik aspektual batera pasatzea

³⁶ Ikus baita Etxepare & Oiharçabal (2008a) eta Fernández & Landa (2009).

³⁷ *Eman* “Darse a, entregarse a, dedicarse a. (Con sintagma nominal o sust. vbal. en caso alativo). Tr. Documentado en autores de todos los dialectos (excepto en suletino), ya desde Leizarraga.” (OEVI VI: 629).

erraza da. Beste horrenbeste esan daiteke *jarraiki* edota *emanen* oinarrizko erabilera datibodunaz.³⁸

2.3.3. *Datibo eta postposizio alternantziadun predikatuak eta datibo-postposizioak*

Alde batera utzirik goian aztertu berri ditugun aspektu/ekintza predikatuen saila, inakusatibo datibodunen artean, beste sorta nolabait beregaina bereiz daiteke. Sorta honetako predikatuek hautatzen dituzten datiboen berri jaso zuen lehenengoz Ortiz de Urbinak (1995) datibo komunztadura galera hizpide zuela —*zeharkako datiboak* zeritzen—, eta ondoren gai bera zera-biltelarik, Fernández eta Landak (2009). Bi egile hauek *datibo-postposizio* izena eman zieten datibo hauei, eta haiek aukeratzen dituzten predikatuei *datibo eta postposizio alternantziadun* predikatu izena.

Datibo-postposizio diogunean, nahikoa modu murriztailean darabilgu esapidea, zeren ez dugu sorta honetan jaso nahi printzipioz postposizioarekin txandakatzen den edozein datibo. Esate batera, goian dagoeneko aztertu ditugun aspektu/ekintza predikatuetakoa datiboak postposizioekin alternantzia agertzen dira, eta ez ditugu horregatik datibo-postposiziotzat hartu, aspektu/ekintza datibotzat baino: azken talde honek badu sailkapenaren aldetik nabarmena den nortasun semantikoa, nahiz eta orain sailkatu nahi dugun taldetik oso urrun egon ez. Izatez, nahikoa jokabide bereziko predikatu eta datiboez ari gara oraingoan. Lehenik, hizkera eremu oso mugatua dute, nagusiki Iparraldeko hizkeretan aurkitzen direlako; bigarrenik, alternantzia *arrotz* samarrak direlako eta historikoki berantiarrak, hau da, ez direlako hizkera hauetan mendetan zehar antzematen den ezaugarri bat, ustez frantsesaren eraginez nahikoa berriki jaso dena baino. Batzuetan, datiboaren erabilera bera da arrotza, eta alternantziaren beste muturreko kidea, hau da, postposizioa, historikoki eta jatorriz jasotzen den marka —*bermatu* edota *fidatu* aditzekin, adibidez—; beste batzuetan, berriz, datiboa da berezko marka eta postposizioa da arrotza dena —*ohartu* edota *urrikaldu*—. Hala diosku, behintzat, Pikabeak (1993) lapurtera idatziaren bilakaera historikoa aztertzen duen bere tesian.³⁹

Pikabeak bereziki frantsesaren eraginari egozten dio jatorriz postposiziodun osagarriek agertu beharko luketen lekuan, datibo sintagmak azaltzea, edo alderantziz. Egileak dio frantsesaren eraginez, eta bereziki à frantses preposizioaren ondorioz, lapurterak XVII eta XVIII. mendeetan, salbuespenak

---

³⁸ *Eman* aditzaren kasuan, ikusi OEHN 4. adiera, erabilera hauek biltzen dituena. Hemen ere oinarrizko *emanen* zentzua nabarmena da, eta antzeko itzuliak inguruko hizkuntzetan erraz aurkitzen dira.

³⁹ *Ohartu* edota *urrikaldu* aditzez den bezainbatean, geroago ikusiko dugunez, ez dirudi irudia Pikabeak (1993: 144-47) dakarren bezain laua denik.

salbuespen, berezkoak zituen inesibo eta inoiz-edo adlatibo osagarriak datiboaz markatzen hasi zirela XIX. mendeko idazle nafar-lapurarrak. Bilakaera hori *bermatu*, *erne egon*, *fidatu*, *kasu egin*, *pentsatu*⁴⁰ eta *trebatu* predikatuetan antzeman du Pikabeak. Aldiz, egile beraren hipotesiari segika, *de* frantses preposizioaren eraginak kontrako norabidean zehaztu du alternantzia: *ohartu* edota *urrikaldu* aditzek berezkoa zuten datiboa instrumentalaz ordezkatu dute berriki. Dena den, guri ez digu horrenbeste axola jakiteak zein ote den bilakabide historikoa edo zein bilakaeraren norabidea, guri bereziki axola diguna da ikusteak nola hurbil daitekeen datiboa postposizioetara, hainbesterraino non alternantzia sortzen den, eta batzuetan berezko postposizioa bazterrean ere utz daitekeen; edota alderantziz, hau da, nola ordezkia dezakeen postposizioak berezko datiboa edo alternantzia osatu, bederen. Hirugarren eta azkenik, datibo-postposizio hauek sorta beregaina osatzen dute, gure ustez, datibo komunztaduraz den bezainbatean, galtzeko joera sendoa erakusten duten horietakoak direlako, postposizioetara lerratzen diren heinean, espero izatekoa den bezala. Ez dira honetan asko bereiziko goiko aspektu/ekintza datiboetatik, ezaugarri berak bi datibo sortak besarkatzen dituelako. Datibo hauen izaera tematikoak zein postposizioekin erakusten duten jokatibide bertsuak horretarako aukera eskaintzen duela dirudi, fenomenoak zilegi den hizkera eremuan, bederen. Ikusten denez, lehengo taldearekin ez bezala, nekez aurkituko dugu sail honetako predikatuak batzen dituen ezaugarri semantikorik. Izan ere, taldea zehazteko erabili ditugun irizpide gramatikalak neurri handi batean aspektu/ekintza datibo eta postposizio alternantzia erakusten duten predikatuak zehazteko ere erabil litezke. Benetan, badirudi sail honetan bildu ditugula, besterik gabe, aspektu/ekintza predikatuak ez diren gainerako guztiak.

Abia gaitezen jatorrizko postposizioa izanik, datibo berritzailea erakusten duten predikatuetatik. *Bermatu*, *fidatu* eta, neurri txikian bada ere, *trebatu* eta *ausartu* dira halakoak.

Bermatu predikatuaren erabilera ez-aspektual honi dagokionez, bi eratako testigantzak aurkitzen dira literaturan, batetik jatorrizko inesibodun osagarriak, eta bestetik datibodunak, OEHk (IV: 801) dioenez, goian esan dugunarekin bat eginik, berriak direnak eta Iparraldeko idazleengan bakarrik aurki daitezkeenak.⁴¹ OEHko adibideetan ikusi dugunez, alternantzia berri hau adiera bat baino gehiagotan ageri zaigu. Hala, adibidez, “zerbait edo norbait beste zerbaitek eusten diola jarri” (Sarasola 2007: 204) adieran alegia.⁴²

⁴⁰ Bertan jasotzen diren predikatu guztiak ez dira inakusatiboak. *Pentsatu* edota *kasu egin* iragankorrak dira, jakina.

⁴¹ *Bermatu* (BN-arb-lab, S) “*Tr*: Documentado exclusivamente en la tradición septentrional. [...] (Generalmente con complemento en inesivo; los ejemplos con dativo son modernos.)” (OEH IV: 801).

⁴² *Bermatu* hau, lehen aztertu dugun *bermatu* aspektu/ekintza aditzetik bereizi beharra dago.

- (81) a. Eta bermatuz zangoen eta besoen gainean, sartu zen elizan (Jnn *Sbi* 52)
- b. Segur zela bere hoñak leze haren zolan bermaturik (Tt *Onsa* 95)
- c. Makilari bermaturik / artzain gisa xutiturik (Ox 92)
- d. Pasaiatik etorri zaiku berria Josefa Izagirre [...] bere balkoinerak joanik, han bermatu dela barandari; baina barkalunek amor eman dute eta andre gaixoa erori da (Herria 1962-6-21, 3)

Sorta honetako predikatuez oro har esan dugunez, ohikoa da datibo komunztadura ez zaintzea, eta halaxe gertatzen da predikatu honekin ere, (d) adibideak erakusten duen bezala. “Fidatu, uste ona izan” adieraz ere, inesibo (a,b) eta datibo alternantzia bera antzeman daiteke, eta datiboa ageri den kasuetan ere datibo komunztadura galdu egiten da —ikus baita Fernández eta Landa (2009)—:

- (82) a. Ez fida eta ez perma kanabera haizetsuaren gainean (SP *Imit* II 7, 2)
- b. Beraz etzaitezila sobera perma zure sentimenduaren gainean (SP *Imit* I 9, 2)
- a. Erranez ordreari ginitezen berma, / bertzela etzaikela zarurat arima (Xa *Odol* 133)
- b. [Dassance jauna] behin baino gehiagotan Etchepare adixkidiari bermatu dela, haren argiez, lumaz eta laguntzaz baliatuz (Lf *ELit* 281)

EPGera begira, *Herria* aldizkarian eta Iparraldeko idazleengan, ez dira asko *bermatu*ren adiera bi hauetako konfigurazio datibodunak (a). Touyarouren itzulpen batean baino ez ditugu aurkitu. Gainerakoan, inesiboa sarriago agertzen da. Adibidez, Bordaren adibide iragangaitzetatik gehienetan inesiboa da nagusi (b,c):⁴³

- (83) a. Puskauska baten buruan handik atera zen, eta ate ondoko paretari bermatu (*Hautsi da katea*, Toti Mtz. de Lecea / E. Touyarou, 38)⁴⁴
- b. Hobiaren bazterretan bermatu zen (*Zeruetako erresuma*, I. Borda, 152)

Ez dakigu esanguratsua den ala ez halako datiborik (a) ia ez agertzea gaur egungo testuetan. Egia da printzipioz *bermatu*ekin bateratsu azter dai-

⁴³ Bordak baditu konfigurazio inakusatibo datiboduneko beste zenbait adibide, hala nola, *irri gogoa bermatu zitzaidan* (% *Basque*, Susa, 74). Jakina, halako adibideetan jabe datiboa edo datibo etikoa dugu, ez testuko adibideetan aipagai dugun datibo bera.

⁴⁴ Adibide honetaz gain, lan beretik *murruari kontra bermatu* (38) eta *bere bi eskuak ateari bermatu zituen* (116) esaldiak ere jaso daitezke. Lehenengoan, *kontra* postposizioak hautatzen duen datiboa dugu —ikus baita 6.2—; bigarrean, *bermatu* konfigurazio iragankorrean *ateari* komunztadurarik gabeko adjunktu hutsarekin.

tekeen *fidatu* aditzak adibidez, askozaz ere agerpen gehiago eta argiagoak dituela gaur egun. Zalantzak ditugu ea ez ote den datibo *berrizalearen* zabal-kundea neurri batean gelditu *bermatu* aditzarekin, eta *fidaturekin* aldiz, finkatu edota egonkortu. Ikus dezagun, bada, *fidatu* ondoren, diferentzia haueztaz ohartzearren.

Datibo eta postposizio alternantzia berekoa dirudi *fidatuk*⁴⁵ ere, aditz inakusatibo⁴⁶ modura itxuratzen denean. Tradizioan,⁴⁷ osagarri inesiboduna erakutsi izan du (a,b) adibideek bezala. Horiezaz gain, osagarri datibodunak ere erakusten ditu (c,d)⁴⁸ (OEH VIII: 15):

- (84) a. Non fida, han gal (O *Pr* 337)
- b. Ez gaitezen behintzat gure indarretan fida (MEIG VII 132)
- c. Fida hakit arras niri (Gy 42)
- d. Etzieztela fida amodioari! (ChantP 198)

Kontuan izan goian esan dugun moduan, *fidatu* predikatuaren erabilera Iparraldeko hizkeretara mugatzen ez bada ere, predikatu honek hautatzen duen datiboaren hizkera eremua Iparraldea dela. Ostean, datibo komunztadurarik gabea da (d) adibidea, lehenago *bermatu* aditzarekin ikusitakoan modukoa, ipar-ekialdeko hizkeren ezaugarria hau ere.

Gaur egun EPGen ikusi dugunez, hizkera eremua zein den kontuan izanda, oso sarri aurki daitezke *fidatu* predikatuaren agerpen datibodunak —*Herria* aldizkarian adibidez datibodunak dira guztiak, inesiboaren kalte-tan—. Hona hemen zenbati erakusgarri:

- (85) a. Nori behar den fidatu, nori fidatzen ahal den, hori da aintzek duten arrangura guziz pisua (*Herria*, 2004-07-08, 8)
- b. Sozialixtak hasarre, gobernuburua goxoki mintzo dela bainan ez dela goxo horri fidatu behar, goxo horrek gordetzen duela politika idor eta dorpe bat, jende xeheak pekatuko duena (*Herria*, 2002-10-03, 8)

⁴⁵ *Fidatu* (gral.) “*Tr.* De uso general en todos los dialectos hasta el siglo XIX; en el s. XX disminuye considerablemente en los dialectos meridionales.” (OEH VIII:15).

⁴⁶ “*Fiar*, *confiar*” adieraz. Besterik da “*fiar*, *encomendar*” esanahiarekin erakusten duen itxuraketa.

⁴⁷ Pikabeak (1993:139) dioskunez, XVIII. mendean du sorrera, nahiz eta XIX. mendean maiztasun handiagoz erabiltzen den.

⁴⁸ Nolanahi ere, bestelako postposiziodun osagarriak ere erakusten dituela esango genuke, hala nola, OEHk berak (VIII:15) dakarren soziationoduna ondoko adibidean: *Ostatuko neskatx (a) ederrakin eta bide ondoko aritzekin, ez diteke fiatu* (AN, ulz) edota soziationo zein inesiboa, biak, biltzen dituen Anje Duhalderen *Betiko lelo* kantua zati batean: *gurekin fida zintazkete / gu gira zuen lagunak / lelo lelo betiko lelo / gutan fidatu ta lasai egin lo*.

- b. Banekielarik alta, eta ene gustuz ikasia, Arlesen eta hor gaindi, ez dela neska gazte bati, xarmanta kausitzen bada ere, hoin aise fidatu behar! (*Bibotzeko mina*, J. Dirassar, 133)
- d. Hola ari nintzen nihauri galde eta galde, ez gehiago ikusten-eta Magali baitan fidatu behar nuen ala ez (*Bibotzeko mina*, J. Dirassar, 139)

Oso oso gutxi dira, orobat, datiboa erakutsiaz batera, datibo komunztadura zaintzen dutenak, baina erakusgarriren bat edo beste aurkitu dugu han-hemenka:

- (86) a. Bestalde, sondaïen arabera, eta nahiz etzaioten itsutuki fidatu behar, gehiengo ederra ba omen da bazter guzietan holako manifestaldiak muntatzen dituztenen alde (*Herria*, 2003-05-29, 8)
- b. 2003ko martxoaren san Josepen egun honetako adibidea hartze-
ra ausartuko naiz eta ene aldetik galdatuko dut lehengo uste oker horietan errebelaturik ez ote dabiltzan, Irakeko diktadoreari amore emanarazi beharrez, beren populuen iritzia enganatuz, gerla-bideari fidatu zaizkion Ameriketako eta Europako zenbait estatuburu (*De re publica edo politikaz*, P. Xarriton, 153).

EPGeko datuok azaltzen dute itxuraz datiborako joera (historikoki) berrizalea finkatu egin dela aditz honi dagokionez, eta ia bazterrean utzi duela Iparraldeko erabileran, aditzak berez duen inesiboa. Dena den, berriro ere esan dezagun guretzat postposizioarekin alternantzia erakusteko gaitasun hori dela garrantzitsuena, izan hizkuntzaren bilakaeran sustraitzen den ezaugarria, izan ezaugarri berri eta iragankorra.

Oso bestelako joera izan du *trebatu* aditzak: inoiz izan ditu agerpen datibodunak, historian zehar ere oso kasu bakanak izan arren,⁴⁹ baina gaur egungo testuetatik, bederen, zeharo desagertu egin direla esan daiteke, eta *bermatuk* berak dituen erakusgarri datibodun urriak ere ez dituela *trebatuk* gaur egun. Ikus dezagun zein izan den *trebatu* aditzak inoiz erakutsi duen alternantziaren itxura. Inesiboa dugu lehenik (a,b) eta datiboa ondoko adibi-deetan (c,d):

- (87) a. Euskeran trebatzen ezpadira (Mb *IArg* I 54)
- b. Beraren terzioak etzeudela armetan ondo trebatuak (Izt *C* 381)
- c. Erdarari sobera trebatuz (Arb *Igand* 23)
- d. Gero kantuari trebatuz, kobla ederrik egin lezakeela (Lf *Elit* 96)

---

⁴⁹ Pikabeak (1993: 140) ohartarazten gaituenez, XIX. mendeko idazle nafar-lapurarren artean, Arbelbide —(c) adibidea— izan da osagarria inesiboaz markatzeko joera nagusitik alden-duko den bakarra.

Gaur egungo testuetan, inesiboa da itxura batean gailendu dena, eta oker ez bagaude behintzat, forma bakarra:

- (88) a. Bide makurrean trebatu / Onerat ezin gibelatu (*Sanpierre Arbelbide*, X. Arbelbide, 180)
- b. Bainan hola zen eta Piarres Charritton-ekin aitzi trebatu niz euskaraz (*Ez da musik*, M. Oxandabaratx, 138)
- c. Badut herritar bat, Pilsen-eko deputatua, gizon gisakoa, frantsean trebatu nahi lukeena —gramatika ontsa badaki— (*Alemania-
ra deportatua*, G. Joannateghy / M. Etxehandi, 64)

Beharbada, hemen ere koka genezake *ausartu/ausartatu* predikatua, datibo berritzaile hauen artean muturreko kasua. Adlatiboa da haren osagarriaren kasu ia unibertsala (a); baina badago Fernández & Landak (2009) hapax sintaktikotzat jotzen duten Duvoisinin adibide bakarra datibo osagarria erakusten duena (b):

- (89) a. Eta ni nor naiz ausartzeko zuri minzatzera (SP *Imit* III 3, 6)
- b. Ni ez naiz ausartatzen lan horri (Dv *Lab* 339)

Duvoisinek berak bestetan adlatiboa erabiltzen du *ausartaturekin*. Bestalde *happax* horren atzean datiboaren aldeko ohiko faktoreak daude jokoan, Duvoisinek berak Biblian *atrebitu* aditza erabiltzen duenean datiboaz markatzen baitu haren osagarria:

- (90) Zer! ni, lurreko harra, atrebitu natzaio Jainko handiari? (Dv *LED* 112)

Ikusten denez, datibo berrizale guztiek ez dute etorkizun bat bera izan. Batzuk, finkatu egin dira —beti ere berritasuna sortu zen hizkera eremuan— eta beste batzuk desagertu.

Jo dezagun orain itxuraz kontrako norabidea hartu duten bi aditzetara: *ohartu* eta *urrikaldu*. Kontrako norabidea diogu, zeren Pikabearen (1993) iritziz behintzat, batean zein bestean instrumental berrizaleak jatorrizko datiboa ordezkatu du hein batean, edo gutxienez alternantzia sortu. Pikabearen hipotesia alde batera, *ohartu* aditza Ortiz de Urbinaren (1995) lanean dagoeneko aipatzen da postposizioetara lerratzen diren zeharkako datibo horiek hautatzen dituzten aditzen artean. Ikus dezagun, bada, ondoko adibideetan. *Ohartu*⁵⁰ adi-

---

⁵⁰ *Ohartu* (gral.) “Advertir, notar, observar, darse cuenta”. “Tr. Documentado desde Dechepare en textos septentrionales, alto-navarros y guipuzcoanos; a partir del s. XIX tbn. lo usan algunos escritores vizcaínos” (OEH XIII: 8). Idazleen erabilera zehatza dakar ondoren OEHk ohikoa duen bezala: “Con complemento en dativo lo emplean Dechepare, Leizarraga, Duvoisin, Laphitz (177), Elissamburu, Zalduby, Barbier, Oxobi, J. Etchepare, Zubiri (94), Zerbitzari (Azk 62),

tzak datiboa (a,b) eta instrumentala (c,d), biak ditu alternantzia osagarriaren markapenean:⁵¹

- (91) a. Ohartu zen munstro iduri bati (MarII 70)
- b. Michel-Angelen harrizko obrari ohartzen zaizkotenek (JE *Ber* 51)
- c. Eramaten bada eizera, eta oartzen bada arrastoaz (AA I 400)
- d. Kezkatan nengoen ez ote zitzaidan erantzunaren motelaz ohartuko (MEIG IX 99)⁵²

Aipatu ditugun aditzetako batzuk ez bezala, kontuan izan behar du irakurleak aditz honen erabilera ez dela mugatzen Iparraldera, eta Hegoaldeko idazleek ere alternantzia bera erakusten dutela —ikus 50 oin-oharra—. Hortaz, aditz honi dagokionez, alternantziaren hizkera mugak ez dira horren estuak, eta ikusi beharko litzateke zein izan ote den bilakaeraren norabidea baita Hegoaldeko idazleengan ere. Hala ere, ikusi dugunez, Iparraldera begira berriro ere, gaur egun nagusitzen den erabilera datiboarena da, instrumentalaren agerpen urrien aldean. *Herria* aldizkariako agerpenak ikusi besterik ez dago horretaz jabetzeko:

- (92) a. Horri ohartu dira su hilzaileak, ezezagunek deitu ondoan sartu di-relarik erreserba kimiko horietara (*Herria*, 2003-07-24, 4)
- b. Jabea bera da suari ohartu, gauerdi aintzinttoan, ostatu batean afaldu ondoan etxerat heltzearekin (*Herria*, 2002-11-21, 2)
- c. Okerkerieri ohartu (*Herria*, 2002-12-19, 6)
- d. Igandearrekin, “Xala” deitzen den Yves Sallaberry lekuindar pilotariaren forma haundiaz ohartu gira, Galarza VI-ekin, 22-20 irabazi baitu Patxi Eugi eta Elkoro-ri (*Herria*, 2005-07-28, 5)

Iparraldeko idazleen lanetara begira ere, datiboaren erabilera nagusitzen da batzuegan, Aintziarten lanean⁵³ adibidez *–bi gauzei ohartu naiz* (38);

J.B. Etchepare, Laffitte (*in Zait Plat* xviii), Larzabal, Arradoy (*SFran* 274), y los meridionales Larramendi, Markiegi, F. Irigaray, Orixe, Txillardegui, Izeta (*DirG* 76), Gaztelu (*MusIx* 163) e Ibiñagabeitia (Virgil 108); con instrumental se encuentra en Haraneder, Monho, Duhalde (140), Goyhetche, Elizanburu, Joannateguy (*SBi* 85) y Mattin (127), y en los meridionales Aguirre de Asteasu, Lardizabal, Kortazar, Lizardi (*IL* 110) y Villasante. En ambas construcciones lo usan Arbelbide (*Igand* 94 y 46), Lizardi (*IL* 73 y 110), Etxaide (*JJ* 19 y 47), Mirande (*HaurB* 42 y *Pr* 311), Erkiaga (*BatB* 51 y *Arran* 170) y Xalbador (*Odol* 29 y 273). Se documenta con suf. *–ra* en Mendiburu y Larrasquet, con *–rat* en Duhalde y con inesivo en Izeta.”

⁵¹ Badira OEhk dakarren adibide sortan osagarria adlatiboaz —*Gu hetarat ez ohartua gaitik ere* (Dh 74)— zein inesiboaz —*etzen gauz oietan oartzen* (Izeta *DirG* 105)— markaturik dakarten adibideak. Nolanahi ere, salbuespenak dirudite.

⁵² *Zitzaidan* laguntzailean markatzen den datiboa ez da osagarriarena, noski, interes datiboari dagokiona baizik.

⁵³ Aintziart, Piarres (2000) *Santiago oinez*. Elkar.

*etxe, karrika eta jendeei ohartu nai*z (128); *Atapuercan sartu aitzin dagoen zedarriari ez nai*z ohartu ere (107); *San Pedro elizari ohartu natzaio* (129)⁵⁴. Beste batzuek instrumentala nahiago dutela dirudi. Hala, Bordaren⁵⁵ kasuan: *gizonaren tenpru txarraz ohartu ziren* (149); *ez zen Agustinen begitarte xifrituaz ohartu Pierra* (179); *bat-batean zerabilen adiztegi*az ohartu (224). Eta espero izatekoa den bezala, badira bietarik darabiltenak eta oso testuinguru bertsuan, gainera: *ene ondoan ez zen deuseri ohartu* (54) vs. *nehor ez zen deusetaz ohartu* (83) (*Alemaniarra deportatua*, G. Joannateguy / M. Etxehandi). Beraz, jatorrizko datiboa ez ezik, instrumentala bera ere jaso daitezke gaur egungo prosa lanetan.

Amai dezagun *urrikaldu* aditzarekin. Aditz honetarako, bi adiera jasozten ditu OEhk (XV: 859) hizkera eremu bera ez dutenak: bata “ser objeto de compasión, dar pena, producir compasión”.⁵⁶ Adiera honetan, inakusati-boak ditugu, datiboaz lagundurik kasu gehien-gehienetan,⁵⁷ hala nola, (a,b) adibideak:

- (93) a. Nori urrikalduko zaio sugeak ausiki duen inkantadorea (SP *Phil* 290)
 b. Othoi urrikal nakizu (Laph 209)

Lehen adiera honetan, datiboa espermentatzailea da, ondoko 3. kapituluan ikusiko ditugunen modukoa, eta absolutiboa estimulua.

Bigarren adiera “compadecerse, apiadarse”⁵⁸ da, eta esanahi honekin nagusiki instrumentalaz adierazten da osagarria (a,b), nahiz eta datibodunak (c,d) ere ageri diren:

- (94) a. Lagun urkoen neke ta premiaz urrikaldutzea (AA III 291)
 b. Asko dira, menturaz, nitaz urrikaltzen (Elzb *Po* 192)
 c. Urrikal zakizkigu, Jesus (Dh 80)
 d. Andre ura ikusirik, Yauna urrikaldu zitzaion (Ir *YKBiz* 149)

Bigarren adiera honetan absolutiboa da espermentatzailea eta datiboa estimulua. Hurrengo atalean ikusiko ditugu halakoxe konfigurazioak di-

⁵⁴ Ikusten denez, salbuespen dira datibo komunztadura zaintzen duten adibideak.

⁵⁵ Borda, Itxaro. 2005. *Zeruetako erresuma*. Susa.

⁵⁶ *Urrikaldu* 1 “Tr. Documentado en la tradición septentrional, aunque apenas se encuentra en textos suletinos.” (OEh XV: 859)

⁵⁷ Adiera honetan, salbuespen bakarra aurkitu dugu OEhn, *Urrikal gaitzkitzu, Dabiden Semea* (He Mt 9, 27) adibideak dituen aldaeretatik bat, hain zuzen, *urrikal zaite gutaz* (HeH, Echn).

⁵⁸ *Urrikaldu* 2 (G-tol, L, B, Sal). “Tr. Documentado en textos guipuzcoanos y, en mayor proporción, en alto-navarros y septentrionales, aunque en éstos últimos no se encuentra hasta finales del s. XVIII. [...] Generalmente va acompañado de complemento en instr., aunque hau algún caso con sociativo (Beovide).” (OEh XV: 860).

tuzten predikatu psikologikoak. Momentuz, izan kontuan predikatu bera izanagatik ere, adiera batean eta bestean datiboak duen theta-rola ez dela bat bera.

Gaur egungo *urrikaldu*k dituen agerpen urrietatik —25 baino ez— Iparraldeko testuetan aurkitu ditugun bakarrak instrumentaldunak dira, ez datibodunak:

- (95) a. Etsitzen nengoela ohartzea Fanch nitaz urrikaldu zen (*Entre les loups cruels*, I. Borda, 74)
- b. Eta aitaz urrikaldu bezala nintzen (*Anaiaren azken bitza*, D. Landart, 127)
- c. haren lekuan Aitatxiz urrikaldu (*Anbroxio*, E. Bidegain, 166)
- d. Denek Bateko pilotariak batere urrikaldu gabe (*Herria*, 2005-02-24)

Hortaz, beste behin ere, datiboa postposizioaz ordezkatzeko joera (historikoki) berrizalea itxuraz sustraitu da Iparraldeko hizkeretan. Inoizko alternantziak konfigurazio bakarraren alde egin duela dirudi, baina ziur aski datu gehiago beharko genituzke hori berresteko. Besterik da jakitea ea inoizko alternantzia hori zeri zor zaion literatur lapurteraren bilakaeran, edota Pikabeak aldarrikatzen duen bezala, frantsesaren eraginpean jaso ote duten euskararen hizkera batzuek erabilera arrotza. Baina frantsesaren eragina izan zein ez, hizkuntzak edo nahiago bada, zenbait hizkerek erakusten dute datiboak postposizioetara lerra daitezkeela eta postposizioak, berebat, datiboetara. Halako kasuak ez dira, gainera, inakusatiboetara mugatzen. Konfigurazio iragankorrekoak dira, Pikabeak (1993) aipatzen duen *pentsatu* ere edota Ortiz de Urbinak (1995) dakarren *sinestu*. Hala ere, konfigurazio nagusia inakusatiboa izan ala iragankorra, arazoa bat bera da guztietan: datiboak postposizioa ordezkatzeko duela —edo alderantziz—, edo gutxienez datibo eta postposizio alternantzia sortzen dela. Postposizioetara lerratzearen ondorioz, ez da harritzekoa datibo hauek izatea, hain zuzen, datibo komunztaduraren aldetik, hautazko komunztadura erakusteko joera daukatenak.

2.3.4. *Datibo osagarrien kidekoak*

Inakusatiboen artean aipa genitzake azkenik, talde txiki baina itxuraz independentea sortzen duten beste zenbait aditz. Aditz hauek zerikusi es-tua dute, Ortiz de Urbinak (1995) lehenengoz edota Fernándezek (2008) eta Fernández & Landak (2009) berari jarraituz, *quirky case* edo *kasu bitxia* deritzatenarekin, edota zehatzago esanda, *datibo osagarri bitxiek*in. Horregatik diogu euren kidekoak direla. Halako datibo osagarriak hautatzen dituzten aditz hauek xehetasun handiz aztertuko ditugu absolutibo eta datibo alternantziadun predikatuen artean 4.2, eta hemen ia euren aipamena baino ez

dugu egingo. *Begiratu, jarraiki, segitu* edota *jazarri* dira, adibididez, datibo osagarriaren predikatua. Predikatu hauek, diferentziak diferentzia, konfigurazio inakusatiboa ez ezik, inergatiboa ere erakusten dute, adibidez, *jarraiki zaio* vs. *jarraitu dio*, eta datibo osagarriko bigarren konfigurazioa, berebat, absolutibodun konfigurazio iragankorrenekin txandakatzen da —*jarraitu dio* vs. *jarraitu du*—. Izatez, datibo bitxi iritzi izan diegu inoiz, osagarri bakarreko egituran, osagarri hori absolutiboaz markatzea espero dugulako ez datiboaz —ikusirik goiko 2.1.1 atala—. Dena den, datibo osagarriez hitz egingo dugu deitura neutroagoan. Datibo markapen hori ezenez konfigurazio inergatibora mugatzen, inakusatiboetan ere ageri den datibo hori bera datibo osagarrien kidekoa dela pentsa daiteke.⁵⁹ Hiru kasu aipatuko ditugu hemen, *begiratu, segitu* eta, oso albotik bada ere, *jarraiki* irakurleak adibide gisa erabil ditzan, 4.2 atalean xehetasunez aztertu arte.

Datibo osagarriaren predikatu ia prototipikoa da *begiratu* aditza. *Begiratu* inakusatiboaren testigantzak ez dira asko historikoki, eta gaur egun ez da euren aztarnarik —EPG Corsintaxen bitartez arakaturik ikusi dugunez—.⁶⁰ Duvoisinena baino ez zirela genion Fernández & Landa (2009) lanean, nahiz eta geroago —Fernández, Ortiz de Urbina & Landa (2009)— Arbelbiderengan ere aurkitu genituen:

- (96) a. Begiraturen naiz bethi zure Ebanjelioko hitzei (Dv *LEd* 8)
- b. Nola horri ez natzaio begiratu? (Dv *LEd* 168)
- c. Guzien gaintetik Jesus behatu zaio Eskualdunen Ama berezi-bereziari, Andredena Mariari. (Arb *Erlis* 32)
- d. Horrelako urgulari behatzen dena galduko da laster (Arb *Bok* 277)

Lehenago aspektu/ekintza datibo zein datibo-postposizioekin ikusi dugun bezala, ohikoa da datibo hauekin ere komunztadurak hautazkotasunerako joera izatea —(a,d) vs. (b,c)—.

Begiratu predikatua konfigurazio inakusatiboan ia agertzen ez den arren, beste predikatu batzuek, hala nola, *segitu*⁶¹ sarriago erakusten dizkigu konfigurazio inakusatiboak bai historian zehar bai egungo prosan ere. *Segitu* hartuko dugu adibidetzat hemen, eta geroagorako utziko dugu *jarraiki*, bere oso antzekoa dena eta konfigurazio inakusatiboa oso ohikoa duena.

⁵⁹ Berez, Fernández & Landa (2009) lanean predikatu hauetako konfigurazio inakusatibo datiboekin ere datibo osagarri bitxiak iritzi diegu, baina oraino, esapidea erabiliz gero, absolutibo/datibo alternantzia duten horietara mugatuko dugu, zehatzagoa delakoan.

⁶⁰ *Begiratu zaio* moduko guztiak inpersonalak dira EPGen.

⁶¹ *Segitu* (V-arr-ger-gip (-du) AN-gip-5vill-egüés-ilzarb-olza, L, BN, S). “Tr. Documentado en textos guipuzcoanos, alto-navarros, labortanos y bajo-navarros, pero con mayor frecuencia en los septentrionales. En la tradición suletina sólo se encuentra en Etchaun, y en la vizcaína en Kirikiño.” (OEH XIV: 623)

“Jarraitu” adieraz⁶² goian aipatu ditugun konfigurazio guztiak erakusten ditu *segitu* aditzak, eta gutxien erabiltzen dena orain aztergai dugun inakusatiboa da. Hegoaldean nagusi da inergatibo datiboduna (d,e) eta Iparraldean iragankor soila (a-c):

- (97) a. Gau ilhuna iguzkiak / ondotikan segitzen (Gç 165)
- b. Segitu zituen beraz Erregek bere xakur maiteak (Barb *Leg* 68)
- c. Itsas-ontzi bat begiekin segitzen zuten (Mde *HaurB* 64)
- d. Jende-boladari segitu zion (Aran *Sign* 52)
- e. Asiyagatik urdintzen / gaztiak diyo segitzen (Xe 274)

Hauexek inakusatibo datibodunak dira; erakusgarri urriak eta Iparraldeko idazleetara mugatzen direnak:

- (98) a. Zertako etziñen haren begirakortasunari segitzen? Baiñan ahalke gaixto batek eta balenorioak ezarri zituzte zorigaitz hortan (Dv *Telem* 157 —KG—)
- b. Hari segitzen zaio yende enoxenta (Hb *Esk* 171)
- b. Bertzeak bezain airos ez naiteke segi laguneri (Elzb *Po* 216)

Gaur egun ere badira konfigurazio inakusatibo datibodunaren testigantzak Iparraldean:

- (99) a. Hogoi bat gazte alde bat segitu zaizkio, oihuka president karguan behar duela aintzina segitu beste bost urtez (*Herria*, 2001-05-31, 8)
- b. Gero etxea aldatu zen tokiz, baina izena aitzina segitu zitzaion, ez badago ere tokiari dagokiona, zeren lehenago izenak emaiten baitziren lehenbiziko tokiaren arabera (Luzaiden *gaindi*, A. Aintziburu / J.B. Etxarren, 22)

Aldiz, Corsintaxek erakutsi digunez, konfigurazio inergatiboaren agerpen bat bakarra dago *Herria* aldizkarian eta Iparraldeko liburuetan (a) espero zitekeen bezala.⁶³ Bestalde, ohiko iragankorra sarri aurki daiteke hizkera eremu honetako idazleen lanetan (b) eta *Herria* aldizkarian sarrien agertzen da (c) adibideko testuinguruan:

---

⁶² *Segitu* 1 “Tr. Al Sur se emplea generalmente con aux. trans. tripersonal, aunque se encuentra en alguna ocasión (por ej. en Soroa) con transitivo bipersonal. Los autores septentrionales lo emplean por lo general con transitivo bipersonal; aparece con transitivo tripersonal en alguna ocasión en Hiribarren, y con intrans. bipersonal en *INav* (ej. no seguro), Elizanburu y Etchamendi.” (OEH XIV: 623)

⁶³ *Zuk segi-azu zureari* (Larz *PaperMen* 216 —KG—) komunztadurarik gabeko inergatiboa ere dakarte Fernández & Landak (2009).

- (100) a. Segitu nion halere aitzina (*Bibotzeko mina*, J. Dirassar, 38)
- b. Txokok Otsabideko geltokian trenaren hartzen, Loli eta alaba urrutetik segitu zituen (*Hiruko*, I. Borda, 1)
- c. Iragan astean, bere azken egoitzarat segitu dugu Oilokiko Maiena Charriton 91 urtetan (*Herria*, 2005-02-17, 5)

Gainerakoan, *segituk* duen bigarren adieran⁶⁴ “seguir (una línea de conducta, una costumbre, un precepto, un ejemplo, etc.)” Iparraldean konfigurazio iragankor soila dago —osagarria absolutiboaz markatzen duena— eta Hegoaldean, iragankor soil zein inergatibo datiboduna:

- (101) a. Segitu baitute lengoaia huntan frantses orthografa (MarII VII)
- b. Ene konseilua segitu nahi baduzue (Lf *Murtuts* 19)
- c. Beste zenbait erresuma sozialistetan segitu duten hizkuntza politikaz (MIH 395)
- d. Ohiturari segituaz (MIH 98)

Bigarren honetan, ez dirudi konfigurazio inakusatiboa dagoenik, ezta Iparraldeko testuetan ere.

Jarraiki predikatuz gorago arduratu gara 2.2 eta 2.3.2 ataletan, azken honetan aspektu adiera duen beste alternantzia genuela mintzagai. Beherago 4.2.1, itzuliko gara berriro ere predikatu honetara, *jarraituren* erabilera iragankorrekin alderatzeko. Neurri batean, *segituren* ispilu irudia du predikatu honetik. Gehien erabilitako konfigurazioa, inakusatibo datiboduna da, eta adibide bakanetan inergatibo datiboduna. ‘Tarteko’ kasuak *segituk* erakusten dituen antzekoak dira: iragankorra *besta*, *ildo*a bezalako osagarriekin ageri da, eta oso kasu urrietan hemen solasgai dugun alternantzia, hau da, argumentu bera inakusatiboaren datiboa zein iragankorraren osagarria izan daitekeena. Kasu bakartu hauetariko bat bakarrik dakargu hona. Apur bat zalantzagarrria izan arren, perpaus osoari begiraturaz gero badirudi osagarria *Olentzero* absolutiboa dela:

- (102) Olentzero etorri bezain laster, haurrek, koroek eta soinulariek hirian barna jarraikiko dute Baionako Herriko Etxeko balkoieraino laguntzeko gisan (*Herria*, 2003-12-18)

Ez oso alternantzia emankorra, ikus daitekeenez. *Begituren* konfigurazio inakusatibo urriak aipatuz eta *segituren* konfigurazio guztien azalpen laburra erakutsiz, 4.2 atalean aztertu beharreko datibo osagarrien zain egon beharko du irakurleak.

⁶⁴ *Segitu* 2 (G-azp, BN-lab). “Tr. Al Norte la construcción más habitual es con aux. trans. bipersonal, mientras que al Sur hay, junto a ésta, la de aux. trans. tripersonal. Usan además aux. intrans. Dechepare y Etchamendi.” (OEH XIV: 624).

